

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

Diplomová práce

Bc. Iveta Bittnerová

Fonologické uvědomění u dětí předškolního věku

Olomouc 2012

Mgr. Renata Mlčáková, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci dne 2. 3. 2012

.....

vlastnoruční podpis

Děkuji Mgr. Renatě Mlčákové, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce, za její odborné rady a konzultace.

Děkuji kolektivům pedagogů mateřských škol, které mi umožnili provádět výzkumné šetření pro diplomovou práci.

Obsah

Úvod	6
Teoretická část	8
1 Terminologické vymezení pojmů	8
2 Jazykové roviny	12
2.1 Foneticko – fonologická rovina	12
2.2 Lexikálně – sémantická rovina	14
2.3 Morfologicko – syntaktická rovina	15
2.4 Pragmatická rovina	16
3 Fonologické procesy	17
3.1 Fonologické uvědomění	18
3.2 Rychlé souvislé pojmenování	19
3.3 Rychlost artikulace	21
3.4 Krátkodobá verbálně akustická paměť	21
4 Sluchová percepce	23
4.1 Oblasti sluchové percepce	23
4.1.1 Cvičení pro rozvoj a reedukaci v oblasti sluchové percepce - reedukační metody	24
4.2 Zásady postupu při rozvoji a reedukaci v oblasti sluchové percepce	27
4.3 Fyziologický vývoj sluchové percepce a řeči	28
4.3.1 Vývoj sluchové percepce	28
4.3.2 Vývoj řeči	29
4.4 Orientační zkoušky sluchové percepce	32
4.4.1 Orientační vyšetření sluchu	32
4.4.2 Zkouška sluchového rozlišování	33
4.4.3 Zkouška sluchové analýzy a syntézy	34
4.4.4 Vyšetření fonematického sluchu	36
4.4.5 Screening fonematického uvědomování	37

4.4.6	Zkouška podle J. Štěpána a P. Petráše	38
4.4.7	Zkouška rytmické reprodukce podle Z. Žlaba	39
4.4.8	Struktura rytmické reprodukce podle délky samohlásek a rytmu řeči podle Z. Žlaba	40
4.5	Práce s rýmem	40
4.6	Rytmická reprodukce a vnímání rytmu	42
Praktická část		44
5 Vlastní šetření		44
5.1	Vymezení výzkumné problematiky	44
5.2	Cíl výzkumného šetření a stanovení hypotézy	44
5.3	Organizace výzkumného šetření	45
5.3.1	Popis sledovaného vzorku	47
5.4	Metody výzkumného šetření	50
5.4.1	Dotazník pro rodiče	50
5.4.2	Zkoušky fonematického sluchu	51
5.4.2.1	Zkouška rýmování	51
5.4.3	Zkouška rytmické reprodukce	53
6 Výsledky šetření		56
6.1	Výsledky zácviku vyhledávání rýmů sluchovou cestou	56
6.2	Výsledky zácviku vlastního vyhledávání rýmů zrakovou cestou	58
6.3	Výsledky vlastní zkoušky vyhledávání rýmů zrakovou cestou	61
6.4	Výsledek zácviku rytmické reprodukce	64
6.5	Výsledek vlastní zkoušky reprodukce rytmu	68
7 Zhodnocení výzkumného šetření a vyvození závěru hypotéz		73
Závěr		75
Použitá literatura		77
Seznam příloh		

Anotace

Úvod

„Sluchové vnímání umožňuje rozlišovat elementy řeči a chápat obsah sdělení.“

(Zelinková, 2008, s.57)

Formát fonemického a fonologického uvědomění, úroveň fonemického sluchu v předškolním období má vliv na osvojení čtení, psaní a počítání. Předškolní věk je tedy tím nejdůležitějším mezníkem pro další vývoj člověka. Dítě se od narození stává součástí určité kultury a sociální skutečnosti. Je prvkem socializačního procesu, postupně se začleňuje do užších, později širších skupin společnosti. Tento proces socializace umožňuje dítěti poznávat nové vztahy (rodina, kolektiv), jevy a především normy chování. Dítě se stává součástí komunikace s okolním prostředím. K tomu je důležité osvojování a používání jazyka (Zelinková, 2001).

Společnost, bezprostřední okolí dává dítěti hodně podnětů a možností ke vnímání a napodobování vzorů v komunikačním procesu. K tomu, aby bylo schopno uplatňovat správné používání jazyka a správné komunikační chování, musí mu být poskytnuty adekvátní vzory a podnětné prostředí (Matějček, 1995).

Dítě si postupně osvojuje řeč, prostřednictvím které se rozvíjí smysl složitého a kombinačního myšlení. Správný vývoj řeči se neobejde bez správné sluchové percepce. Zanedbání v oblasti rozvoje řeči a sluchové percepce může být následkem poruchy verbální komunikace. Řečové i sluchové problémy způsobují potíže nejen v komunikační, ale i v sociální oblasti (Zelinková, 2008).

Cílem diplomové práce je seznámit s pojmem fonologické uvědomění. Diplomová práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Obsahem teoretické části jsou čtyři kapitoly. První kapitola se zabývá terminologií hlavních pojmů, které se v diplomové práci vyskytují. Jednotlivé pojmy jsou předkládány tak, jak se k nim vyjadřují jednotliví odborníci. Druhá kapitola se věnuje čtyřem jazykovým rovinám, převážně se zaměřením na foneticko – fonologickou rovinu. Třetí kapitola se zabývá fonologickými procesy, které v jednotlivých podkapitolách podrobněji popisuje. Čtvrtá kapitola se zaměřuje

na sluchovou percepci a její oblasti. Vystihuje zásady, jak postupovat při rozvoji a reedukaci sluchové percepce u dětí předškolního věku. Část této kapitoly je věnována fyziologickému vývoji sluchu, řeči a jazyka v průběhu etap života dítěte od narození do šesti let. V závěru teoretické části je uvedeno několik orientačních zkoušek sluchové percepce, práce s rýmem a rytmickou reprodukcí, který plynule navazuje na druhou praktickou část.

Praktická část diplomové práce se zabývá vlastním šetřením a použitými metodami u jednotlivých zkoušek fonologického uvědomění. Cílem bylo zjištění celkové úrovně fonologického uvědomění u dětí na konci předškolního období.

Předškolní věk je obdobím, kdy se dá při včasné odhalení nedostatků v oblasti komunikace aktivně pracovat a které lze maximálně využít k reedukaci možných nedostatků ve vývoji řeči a sluchu a tím zlepšit a zkvalitnit nástup dětí do prvního ročníku základní školy. Pro úspěšný čtenářský vývoj je důležité zvládat fonologické uvědomění.

Teoretická část

1 Terminologické vymezení pojmů

Terminologické vymezení jednotlivých pojmů zabývajících se fonematičným sluchem, fonematičným a fonologičným uvědoměním není jednotné. V odborné literatuře se objevují termíny jako je fonetika, fonologie, sluchová percepce, fonematičký a fonémičký sluch, fonematičké a fonémičké uvědoměni. Pojem fonetičký a fonematičký většina autorů považuje za synonymum, vzhledem k tomu, že zájmem zkoumání těchto termínů je foném. Terminologie jednotlivých pojmů jsou dále vysvětleny podle interpretace různých autorů.

Fonetika je vědní obor, lingvistická disciplína, která se zabývá zvukovou stránkou lidské řeči a její funkcí při komunikaci. Název je odvozen z řeckého slova „foné“, to znamená hlas, zvuk lidské řeči. Její základ položili už staří Indové. Fonetika pracuje s nejmenší jednotkou slov, hláskou (Kavka, 1994).

Fonetika je nauka o tvorbě hlásek v řečovém ústrojí, zkoumá fyziologičnou činnost mluvidel a akustičnou podstatu zvuků. Hlásky třídí a klasifikuje. Třídíme jí na artikulační, ta se zabývá tříděním hlásek a akustičnou, ta zkoumá zvukovou podobu hlásek a souvislé řeči, modulaci. Fonetika percepční naopak zkoumá, jak posluchač zvuky přijímá. (Dvořák, 2007).

Do Evropy se fonetika dostala až ve druhé polovině 19. století. Zůstala pouze u zkoumání zvuků hlásek, jazykovým významem se nezabývala. Členové Pražského lingvističkého kroužku, prezentovali průbojně vědecké koncepce (Šiška, 2002).

Fonologie pokládá za základní prvky nikoli hlásky, ale fonémy, tj. hlásky mající rozlišovací funkci. Fonologii dělíme na obecnou, srovnávací a historičnou. Zatímco fonetika je nauka o tvorbě hlásek, fonologie je nauka o funkci hlásek (Kavka, 1994).

Fonologie, jak zmiňuje Z. Šiška ve své literatuře, bývá nazývána též funkční fonetikou. Ta se začala rozvíjet na přelomu 19. a 20. století. Vznikla na základě kritiky fonetiky a stala se základním směrem výzkumu zvukové stránky lidské řeči. V popředí zájmu oboru je systematizace fonémů a jejich funkční využití v řeči (Šiška, 2002).

Fonologie zkoumá zvukovou stavbu jazyka, je to nauka o funkci hlásek. Zabývá se tvořením hlásek, jejich vnímáním sluchem, zrakem, sleduje modulační faktory řeči (melodii, tempo, rytmus a barvu hlasu), popisuje funkci a organizaci fonetičkých složek jazyka. Fonologie se stala základním směrem ve výzkumu zvukové stránky řeči. (Lechta, 2002).

Slovník cizích slov vysvětluje pojem „*fonologie jako vědní obor zabývající se zkoumáním soustavy a funkce zvukových prostředků jazyka, mající za základní jednotku foném.*“ (Kraus a kol., 2006, s. 252).

Fonologie je „*lingvistická disciplína, která se soustřeďuje na popis funkčního využití zvukových jednotek a vlastností ve struktuře jazyka. Zahrnuje jak segmentální, tak i prozodickou (suprasegmentální) vrstvu zvukové stavby*“ (Macurová, 2002, s. 137).

Pro fonetika jsou vokály *e* a *é* dvě různé hlásky, liší se jak vlastnostmi artikulačními, tak akustickými. Pro fonologa jsou to dva fonémy, protože jejich záměnou se mění smysl slova (lek – lék). Při studiu jazyka je nutno vycházet jak z jeho fonologické struktury, ale také z fonetických realizací jednotlivých fonémů. Oba směry pohledu se musí navzájem doplňovat (Ohnesorg, 1985, Šiška, 2002).

Rozlišení hlediska fonetického a fonologického nemá pouze teoretický význam, ale setkáme se s touto otázkou i při učení cizí výslovnosti nebo při výkladu odchylné výslovnosti mateřštiny. Podmínkou pro to, aby se jedinec dopracoval ke správným fonetickým realizacím je schopnost tyto realizace fonologicky rozeznávat (Ohnesorg, 1985).

Logoped by měl v terapii vycházet, jak z hlediska fonologického, tak z hlediska fonetického. Nejdříve musí dítě pomocí fonemického sluchu vnímat fonologické prvky řeči, která je pro něho vzorem, teprve poté se může učit náležitým fonetickým realizacím. Nezralý fonemický sluch je častou příčinou chyb při psaní. Děti zaměňují znaky pro hlásky, jejichž fonologickou, a často na základě toho i fonetickou, rozdílnost necítí (Ohnesorg, 1985).

Fonemické uvědomění je termínem, který souvisí se sluchovou percepcí stejně jako fonemický sluch a fonologické uvědomění. Mezi stupně fonemického uvědomění patří schopnost provádět speciální úkoly, jako je srovnávání a rozlišování hlásek ve slovech, dovednost spočítat fonémy ve slově, schopnost přidat nebo vynechat fonémy ve slově, poznat rým (Zelinková, 2008).

Fonemické uvědomění nebo také **fonémické uvědomění** znamená podle O. Zelinkové pochopení, že slovo a slabiky jsou tvořeny zvuky řeči, které jsou reprezentovány písmeny. Je to pojem širší než pojmy sluchová analýza, syntéza a diferenciacce. K tomu je důležitá sluchová paměť a soustředěná pozornost. Fonemické uvědomění se podílí na kvalitě čtení, je podstatná pro rozvoj čtenářských dovedností. Pokud není fonemické uvědomění u dítěte dostatečně rozvinuté, tak dítě sice hlásky slyší, ale neuvědomuje si je. Fonemické uvědomění je předpokladem pro fonologické uvědomění (Zelinková, 2001, 2008).

Fonematické uvědomění je vědomá práce s úsekem slov na úrovni fonémů, uvědomění si zvukové struktury slov, identifikace pořadí zvuků v řeči, uskutečnění hláskové analýzy a syntézy a složitější manipulaci s hláskami (Mikulajová, 2009).

Fonematický sluch je „*schopnost rozlišovat ve slovech sluchem hlásky s distinktivní funkcí (fonémy)*“. Schopnost jemného sluchového rozlišování, schopnost rozlišovat fonémy ve slově sluchem. Jestliže není fonematický sluch správně vyvinut, slyší dítě fonémy jako podobné nebo shodné (Dvořák, 2007, s. 178).

Fonematický sluch je schopnost roztrždit sluchem fonémy, tj. hlásky mateřského jazyka, které mají funkci významotvornou. Fonematická diferenciac je předpokladem správného řečového vývoje. Dítě, které nezvládne poslouchat, vydělovat a diferencovat zvuky řeči, nemůže správně vyslovovat, obzvláště znělé a neznělé hlásky a sykavky. Změnou fonému ve slově se mění i význam a smysl slova. Schopnost sluchového vnímání a rozlišování fonémů mateřského jazyka se stále rozvíjí, důvodem je dlouhodobé a přiměřené podněcování sluchového vnímání, poznávání zvuků a řečových podnětů na základě přiměřeně podněcovaného vývoje řeči dítěte. Dostatečně rozvinutý fonematický sluch je důležitý pro vývoj zřetelné a správné výslovnosti i pro osvojení čtení a psaní (Klenková, 1997).

Fonematický sluch se podporuje učením říkadel a básniček, zpěvem, rytmizací spojenou s tleskáním, a také při běžném rozhovoru (Lechta, 2002).

Fonematická diferenciac je schopnost sluchovou cestou rozlišovat foném mateřského jazyka (např. znělost – neznělost, oralita – nazalita, ostrost – tupost). Klíčem k úspěšnosti v oblasti logopedické péče je právě fonematická diferenciac, čili schopnost rozlišovat sluchem distinktivní rysy hlásek. Zde je nutné věnovat dostatečnou pozornost, při vyšetření každého dítěte (Škodová, 1995).

Fonematická diferenciac, nebo-li fonematický sluch, je podle J. Dvořáka schopnost rozlišovat ve slovech pomocí sluchu hlásky s distinktivní funkcí. Distinktivní rys hlásky podrobněji vysvětluje jako vlastnost hlásky, kterou se hláska odlišuje od jiné, často artikulačně nebo akusticky podobné hlásky. Mezi hlásky artikulačně nebo akusticky blízké patří L – R (hlad – hrad, lak – rak), S – Š (miska – myška, sál – šál), TDN – ŤDŇ (tyká – tika, dýky – díky, nemá – němá). Distinktivní rys používá k rozlišení významu slov. Záměnou hlásky ve slově se změní význam slova (Dvořák, 2001).

Fonematická analýza je složitější část, která se formuje v jednotlivých etapách vývoje řeči a dokončuje se při výuce psaní a čtení. Analyzuje se zvuková stránka slova, určuje

přítomnost nebo nepřítomnost hlásky ve slově. Fonematická analýza bývá chápána i jako fonematické uvědomění. (Zezulková, 2007).

Fonematickou analýzu charakterizuje opis zvukových a artikulačních charakteristik verbální komunikace z fyziologické stránky. To znamená, že zde dochází ke zjištění, zda se u dítěte projevuje porucha řeči z důvodu špatné artikulace či nedostatku mechanismu v mluvních orgánech. Fonologická analýza pracuje s narušením výslovnosti určitého dítěte ve srovnání s výslovností dospělých. Při fonologickém osvojování se dítě neučí jen, jak má správně vyslovovat, ale učí se i rozeznávat podobnosti kontrastních zvuků (Lechta, 2002).

Fonematické povědomí je složkou jazykových dovedností a ukazatelem jejich rozvoje. Je to souhrn vlastností jazykového modulu člověka, který umožňuje mentálně zacházet s jazykovými jednotkami na úrovni hlásky. Úroveň fonematického povědomí se zjišťuje pomocí testu fonologické manipulace a sluchové analýzy a syntézy slov (Cimlerová a kol. 2007).

Dalším termínem souvisejícím s fonematickým sluchem, fonematickým a fonologickým uvědoměním je **sluchová percepce**, nebo-li sluchové vnímání. Sluchová percepce *„je schopnost přijímat, rozlišovat a interpretovat zvuky různé kvality – řečové i neřečové.“* (Zelinková, 2001, s. 76).

V pedagogickém slovníku je sluchová percepce označena jako *„proces získávání a zpracování podnětů, informací, které stále přicházejí, jak z okolního světa, tak z vnitřního světa daného člověka.“* (Průcha a kol., 1995, s.254).

2 Jazykové roviny

Komunikace je charakterizována jako vzájemná výměna informací. Tato výměna může mít podobu verbální nebo neverbální, jinak také zvukovou nebo nezvukovou. U zvukové komunikace dochází k vnímání sluchovou cestou, u nezvukové hlavně zrakovou cestou. Příkladem verbální komunikace je mluvená řeč, u verbální nezvukové komunikace je to psaná řeč. Při posuzování komunikačního systému člověka je důležité znát jazykovou normu, stavbu a fungování jazyka. Člověk se se znalostí rodného jazyka nerodí, ale postupně si ho osvojuje. Dítě si musí osvojit v průběhu svého života čtyři roviny komunikačního systému. Tento systém charakterizuje foneticko – fonologická rovina, lexikálně - sémantická, morfologicko – syntaktická rovina a pragmatická rovina. V průběhu komunikace někdy dochází i k narušení komunikačního systému. Důvodem může být zjištění problému v jednotlivých jazykových rovinách (Kerekrétiová a kol., 2009).

2.1 Foneticko – fonologická rovina

V této rovině se hodnotí kvalita výslovnosti jednotlivých hlásek a hláskových spojení. Foneticko – fonologická rovina se zaměřuje na fonematickou diferenciaci a realizaci nejmenší části zvukové stránky řeči při artikulaci. Společným zájmem zkoumání fonetiky a fonologie je foném. Foneticko – fonologická rovina pracuje s pojmy jako je již zmíněný foném, dále hláska, pojem fonologický proces a slabika (Kerekrétiová a kol., 2009).

Základy fonetiky, jak už bylo zmíněno v kapitole 1 diplomové práce, se zabývali už ve starověku Indové. Pro ně nebyla základním prvkem hláska, ale slabika. Do Evropy se poznatky z fonetiky dostaly až v 19. století. Evropané pracovali pouze ze zvukovou stránkou hlásek, na jejich jazykový význam nedbali. Do popředí se díky Pražskému lingvistickému kroužku začal dostávat pojem fonologie (Šiška, 2002).

Foném je zvuk, který má určitý význam a nelze ho zaměnit. Foném je nejmenší jazyková jednotka řeči, určitého jazyka. Jestliže je tato jednotka vynechána, nahrazena, přemístěna nebo přidána mění význam slova. V českém jazyce existuje 39 fonémů (Dvořák, 2007).

Školní mluvnice i běžné slovníky cizích slov vymezují foném jako hlásku, která je v daném jazyce významotvorná. Toto vymezení pro lingvistický pohled na jazyk nedostačuje. Fonémy nelze ztotožnit s hláskami, neboť každý z termínů patří jiné rovině analýzy zvukového

materiálu jazyka. Hláška je konkrétní zvuková realita řeči, má zcela konkrétní akusticko-artikulační vlastnosti. Foném je naproti tomu jednotka jazyková, jejíž postavení je dáno především pozicí v systému (Krčmová, 2009).

Fonologické procesy se u dítěte uplatňují v průběhu osvojování zvukového systému jazyka. Díky těmto procesům dochází k zjednodušování cílových slov a přizpůsobování si jich svým možnostem, např. motorickým, auditivním a kognitivním. Tyto procesy se rozdělují do několika skupin (Kerekrétiová a kol., 2009). Podrobněji se o fonologickými procesy bude v diplomové práci zabývat kapitola 3.

Slabika je základní stavební jednotkou souvislé lidské řeči. Jde o jednotku zvukovou. Je tvořena uspořádáním zvukových principů. Slabikování a jeho uvědomění a schopnost členění se vyskytuje u dětí ve věku čtyř až šesti let, kdy zvládnou vytleskávat slova na slabiky. V každé slabice musí být jedna samohláska nebo dvojhláska. Vyjímečně dvě souhlásky (Dvořák, 2007).

Vývoj v oblasti foneticko – fonologické roviny lze u dětí pozorovat již v předverbálním období. Důležitým mezníkem je přechod od počátečního žvatlání (žvatlání, které dítě vydávalo do této doby nelze ještě považovat za skutečné fonémy mateřského jazyka, protože je produkovalo pudově, bez vědomé sluchové a zrakové kontroly) k napodobujícímu žvatlání, charakteristického pro období mezi šestým a devátým měsícem života dítěte. Počátky rozvoje foneticko - fonologické roviny se opírají o začátek vývoje fonemického sluchu a spadají do již zmiňovaného období napodobivého žvatlání. (Atkinsonová, 2003).

Dítě začíná vyslovovat hlásky, které vyžadují nejmenší námahu. Nejprve zaměňuje některé hlásky za hlásky artikulačně lehčí, hlásky působící potíže dítě vynechává. Často dochází k zaměňování hlásek, obvykle v jednoslabičných slovech. Některé hlásky patří k oblíbeným, a proto je dítě vyslovuje vícekrát. Někdy se vyskytují úplně nahodilé napodobeniny. Vývoj výslovnosti je u každého dítěte individuální. Vývoj výslovnosti jednotlivých hlásek probíhá postupně. Začíná brzy po narození a končí kolem pátého, šestého roku věku dítěte. U některých dětí může trvat ustálení správné výslovnosti až kolem dovršení sedmého roku. Dnes se klade hlavní důraz na ukončení bezchybného vývoje výslovnosti ještě před nástupem školní docházky (Atkinsonová, 2003).

Na úrovni foneticko - fonologické roviny se podílí mimo jiné obratnost řečových orgánů. Právě správná artikulace jednotlivých hlásek je nejnáročnější z oblasti rozvoje jemné motoriky člověka. Přesná artikulace vyžaduje maximální obratnost mluvidel. Dokonalou

koordinaci artikulačního ústrojí lze dosáhnout i dlouhodobým tréninkem pohybů (Kerékretiová a kol., 2009).

„Nejdříve se v dětské řeči fixují samohlásky, v pořadí fixace souhlásek (konsonant) jsou to hlásky závěrové, úžinové jednoduché, polozávěrové a úžinové se zvláštním způsobem tvoření.“ (Klenková, 2006, s. 40).

Do oblasti foneticko – fonologické roviny se prolíná i fonemický sluch, fonemická diferenciacie. Fonemický vývoj se určuje podle dvou základních funkcí - fonemického vnímání a fonemické analýzy. Schopnost rozlišovat jednotlivé fonémy (hlásky) je daná úrovní fonemického sluchu, sluchového vnímání. Sluchová diferenciacie mezi hláskami se začíná rozvíjet v období napodobování, tedy kolem osmého měsíce. Děti s nedostatečně rozvinutým fonemickým sluchem hůře určují pořadí hlásek a slabik ve slově, nedokáží odlišit správně vyslovované hlásky od hlásek deformovaných (Gúthová, 2009).

Kromě fonetiky a fonologie se foneticko - fonologickou rovinou zabývají vědy jako je ortopedie, ortofonie a sociolingvistika (Krčmová, 2009).

2.2 Lexikálně – sémantická rovina

Každé slovo, každé slovní spojení má svůj význam. Lexikálně – sémantická rovina se zabývá úrovní slovní zásoby a významem slov. Dospělý člověk disponuje slovní zásobou až 50 000 slov. Slovní zásoba je individuální, je vlastní pouze jednotlivci. Třídí se na objektivní, běžně používanou a subjektivní, kdy slova používáme při emočním vzrušení. Stylisticky dělíme slovní zásobu na nepříznačnou a příznačnou, expresivní a emocionálně neutrální (Kerékretiová a kol., 2009).

Vzhledem ke komunikačním schopnostem rozdělujeme slovní zásobu na aktivní nebo pasivní. Pasivní slovní zásoba znamená, že člověk těmto slovům rozumí, ale sám je nepoužívá. Aktivní slovní zásoba je taková, kdy slova člověk běžně používá v komunikaci. Sémantika se zaměřuje na význam určitého slova v množství významově blízkých slov a na význam větný a idiomatický (frazémy, metafory, přísloví a pořekadla) (Kerékretiová a kol., 2009).

Mluvenou řeč dítě ve svém prvopočátku vnímá globálně, tedy celkově a pasivně. Počátky rozvoje pasivní slovní zásoby je možno pozorovat okolo 10. měsíce věku dítěte. Dítě začíná

tzv. „rozumět“ řeči. Kolem 12. měsíce věku dítěte dochází k rozvoji i aktivní slovní zásoby. Dítě říká první slova. Umí průměrně 5 – 7 slov. Rozumí několika slovním příkazům. Kolem druhého roku života začíná rozumět prvním otázkám. Ve třech letech je jich kolem 1000 a v šesti letech věku dítěte používá asi kolem 2 500 až 3 000 slov. Řeč dítěte vyplývá hlavně z úrovně pohledů, pláče, mimiky a pohybů celého těla (Klenková, 2006). V dalších letech si pasivní a aktivní zásobu dítě obohacuje rychleji.

Sémantická kategorie znamená slovní pojmenování určité oblasti, určitého jevu. Pokud se v jazyku nenajde pojmenování nebo označení určitého jevu, jazyk je schopen si dané slovo vytvořit. Přichází etapa tvoření nových slov a slovních spojení. Existuje několik možností vytvoření nových slov a to pomocí jiného jazyku nebo odvozováním pomocí slovtvorných postupů. Lexikální rovina je jako jediná, kde nejde vývoj vymezit věkem. Čím víc a déle se člověk učí, vzdělává, tak se tato rovina u něho dále rozvíjí (Kerekrétiová a kol., 2009).

2.3 Morfologicko – syntaktická rovina

Z oblasti morfologie získává dítě vědomosti o slovních druzích, jejich skloňování a časování. Dále pak používá správné tvary slov v kontextu. Morfém je nejmenší část slova, která má věcný nebo gramatický význam. U dítěte lze zkoumat gramatickou rovinu až tak kolem jednoho roku věku. První slova vznikají opakováním slabik, jsou nesklonná a neohebná. Mezi druhým a třetím rokem dítě začíná slova skloňovat. V tomto věku už používá přídavná jména a osobní zájmena. Později nastupují číslovky, předložky, spojky. Ve čtvrtém až pátém roce užívá většinou všechny slovní druhy. Stupňování přídavných jmen je dosti obtížné, dítě si je osvojuje poměrně dlouho. Gramatické tvary se učí transferem, ten je přesný a nemá žádné gramatické vyjímky. Morfologická rovina odráží celkovou psychickou úroveň. U dětí do čtyř let se jedná o fyziologický dysgramatismus, pokud tento jev přetrvává, může jít o narušení vývoje řeči. Odchytky v morfologické rovině mohou být patrné také v nerovnoměrném používání slovních druhů (Kerekrétiová a kol., 2009).

Syntax je částí gramatiky, která se zabývá gramatickými vztahy mezi slovy ve větě, správným tvořením větných konstrukcí a slovosledem. Věta je základní komunikační jednotka jazyka. Větou se vyjadřují a sdělují myšlenky. Hlavním slovem ve větě je sloveso, které označuje činnost danému podmětu. V průběhu vývoje začíná dítě mezi třetím a čtvrtým

rokem tvořit souvětí. Na první místo ve větě dítě klade slovo, které má pro něho citový význam. Gramatická rovina je propojená s rovinou lexikální (Kerekrétiová a kol., 2009).

2.4 Pragmatická rovina

Pragmatická rovina je charakteristická svými komunikačními záměry, vyjádřením pocitů, konverzačními schopnostmi. To znamená, že jde o rovinu sociálního uplatnění komunikačních schopností. Každý jedinec je součástí procesu výměny komunikačních rolí, a to buď jako vysílač zpráv, nebo jako jejich příjemce. V pragmatické rovině dochází k neustálé výměně informací (Lechta, 2002).

V průběhu života člověk tyto informace zpracovává a integruje. Dítě se setkává s touto rovinou už v prvním roce svého života. V druhém a třetím roce života dítě poznává roli komunikačního partnera a adekvátně na ni podle dané komunikační situace reaguje. Po třetím roce dochází u dítěte ke stále větší snaze komunikovat. V předškolním období se postupně komunikační schopnosti zdokonalují. Dítě se snaží ovládat schopnost vést dialog a samostatně vyprávět příběhy. Teprve kolem sedmého roku se postupně učí chápat různé druhy řečového projevu v závislosti na situaci jako je příkaz, prosba, žádost, slib aj. (Michálková, 2003).

V oblasti pragmatické roviny řeči se pozoruje proces výměny komunikačních rolí, komunikační chování, uvědomění si komunikačního problému, který je nutný řešit. Mezi prostředky a faktory, které ovlivňují komunikaci patří verbální a nonverbální projevy. Aby byla komunikace mezi partnery efektivní, musí mezi nimi fungovat spolupráce, neboť jsou zodpovědní za její průběh a předávání nových informací. Součástí ontogenetického vývoje člověka je také osvojování a dodržování základních komunikačních norem a jejich užívání v běžném životě. Mezi základní komunikační normy patří: mluvit pravdu, nemluvit hodně, ani málo, neodbočovat od zvoleného tématu a nemluvit dvojsmyslně (Kerekrétiová a kol., 2009).

3 Fonologické procesy

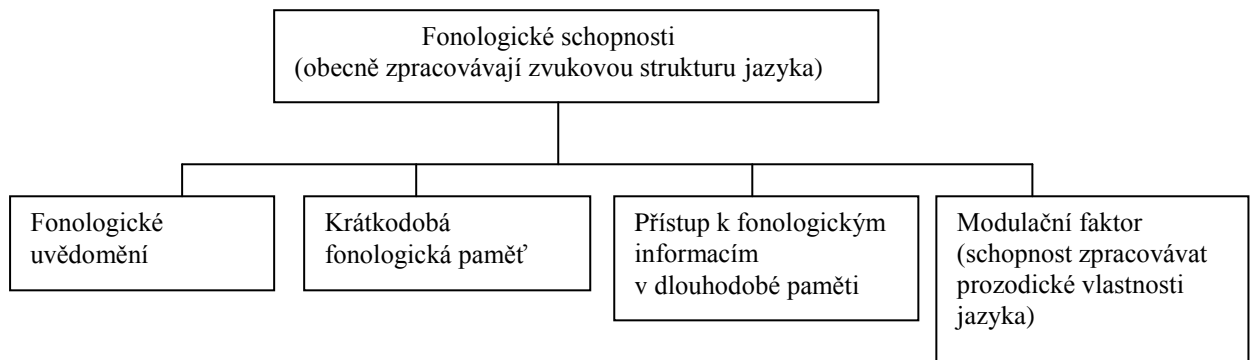
V začátcích vzniku fonologické teorie byla pozornost odborníků zaměřena hlavně na fonémové uvědomění. Později byly objeveny i jiné schopnosti, které se staly podkladem pro další fonologické zpracování (Jošt, 2011).

Fonologické procesy jsou důležité pro člověka v oblasti činností jako je čtení. K těmto procesům se řadí fonologické uvědomění, rychlé souvislé pojmenování, rychlost artikulace a krátkodobá verbálně akustická paměť (Zelinková, 2008).

Kvalita fonologických procesů rozhoduje, zda dítě bude zvládat rychle a snadno čtení. Pro budoucí čtení je podle výzkumů, které uvedla ve své publikaci Mikulajová, nejdůležitější hlavně efektivita procvičování u fonologického uvědomění (Mikulajová, 2002).

„Fonologický vývoj zahrnuje zvukovou stránku řeči. Závisí na úrovni sluchové percepce, na koordinaci mluvidel.“ (Vágnerová, 2005, s. 140).

J. Jošt ve své publikaci uvádí pojem fonologické schopnosti. Schopnost fonologického zpracování rozděluje na části uvedené v obrázku č.1.

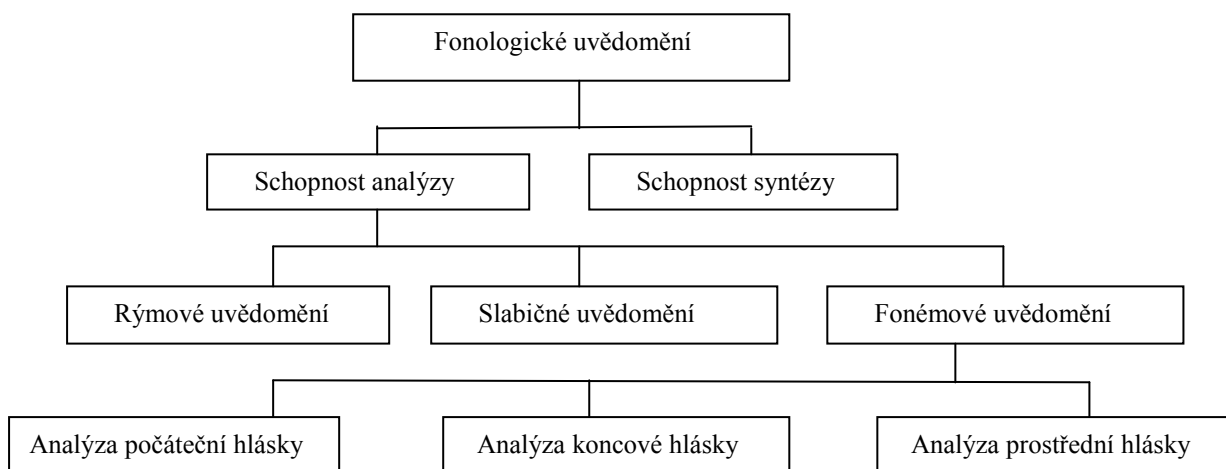

Obrázek č.1 Schéma fonologických schopností - schéma obecné (Jošt, 2011).

Fonologické schopnosti jsou zkoumány v ontogenezi. Jako dominantní je podle výzkumů právě část fonologického uvědomění (Jošt, 2011).

3.1 Fonologické uvědomění

Je jedním z hlavních předpokladů správného čtení. Začíná v předškolním věku a je závislé na tréninku. Fonologické uvědomění je charakterizováno jako dovednost hry s jazykovými prostředky, patří tam rýmování, analýza a syntéza slov, přidání nebo vynechání části slova, slabikování (Zelinková, 2008).

Obrázek č.2 Schéma fonologických schopností - fonologické uvědomění. (Jošt, 2011)

„Fonologické uvědomění je všeobecně charakterizováno jako schopnost si jasně a zřetelně uvědomit zvukovou strukturu slov.“ (Jošt, 2011, s.76).

Míra fonologického uvědomění vyžaduje od jedince identifikaci jednotlivých fonémů ve slovech a práci s nimi. Mezi méně náročnější úkoly je práce s citlivostí na rým, rýmové uvědomění nebo rozložení slova na slabiky. K náročnějším úkolům, tzv. fonematického uvědomění patří explicitní manipulace či separace hlásek ve slově. Podle schématu J. Jošta se fonologické uvědomění rozděluje na část analytickou a část syntetickou. Část schopnosti analýzy J. Jošt dělí na rýmové uvědomění, slabičné uvědomění a fonémové uvědomění (Jošt, 2011).

Vývoj fonologického uvědomění je popisován jako přechod od globální vnímání řeči k analytickému vnímání. Okolo třetího roku věku dítěte se tvoří „ucho“ pro slyšení rýmů. Dítě si začíná uvědomovat segmenty řeči, následné rýmy ve slovech. V předškolním věku

zvládne dělit slova na slabiky. Na jeho konci vyčleňuje fonémy ve slově. Ve školním věku již dovede složitěji pracovat s fonémy ve slově (vynechává, nahrazuje atd.). Dítě si uvědomuje jen akustickou formu mluvené řeči a orientuje se v obsahové stránce výpovědi, tzn. že sluchem vyčleňuje slabiky nebo hlásky ve slově, slova ve větě.

Pro dítě tedy není důležité umět číst jednotlivá písmena, ale hlásky rozlišit sluchem:

- hlásky ve slově (slyšená hláska na začátku, na konci slova),
- slabiky ve slově (vyčlenění pomocí bzučáku, bubínku, hrou na tělo),
- slova ve větě (třídění slov podle vyprávění pohádky podle obrázku, věta je znázorněna) (Mikulajová, 2002).

Metody rozvíjení fonologického uvědomění u předškoláků.

Mezi uznávané metody patří trénink fonemického uvědomění podle Elkonina, který není založený na analyticko – syntetické metodě, ale na tréninku fonologického uvědomění. To znamená, že se uskutečňuje pomocí osvojování grafémů. Trénink fonologického uvědomění podle Elkonina využívá strategii učení pomocí názorného modelování. Pomocí schémat a žetonů si dítě jednotlivé fonémy zapamatovává a díky modelovým situacím dochází ke kontrole a správnosti výsledku. Pokud dítě nezaplní všechna „okénka“, nebylo slovo správně vytvořeno, nevybralo některé z fonémů ve slově. Dítě se tak začíná lépe orientovat ve zvukové struktuře slov a poznává její jazykovou charakteristiku. Elkoninova metoda staví do popředí jazykovou individualitu čtení. Dalším přínosem v oblasti fonologického uvědomění je zařazování do činností uvědomování si struktur slov formy kooperace a kritického myšlení. (Mikulajová, 2002, Zelinková, 2008).

Uvedená metodika rozvíjí a prohlubuje nejen fonologického uvědomění, ale i další schopnosti a dovednosti důležité pro úspěšný vstup dítěte do první třídy základní školy. Je určena pro všechny děti, tedy i pro ty se specifickými poruchami učení.

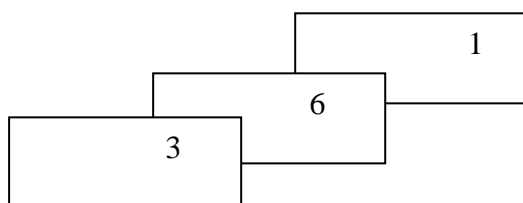
3.2 Rychlé souvislé pojmenování

Časový průběh řeči je dán rychlostí artikulace a počtem hlásek, slabik za jednotku času. Každý jazyk (italština, ruština, angličtina aj.) má své vlastní průměrné tempo. V pojmenování

tedy existuje i individuální návyk tempa řeči. Časový průběh řeči přispívá k srozumitelnosti výsledného úseku. Tento proces vyžaduje od dítěte rychlý přístup k vizuálním podnětům a jejich rychlé vyjádření slovem. Označuje kvalitu jazykového zpracování a rychlost. Tyto schopnosti jsou významné pro budoucí vývoj čtení (Mikulajová, 2002).

J. Jošt uvádí, že „*schopnost rychlého automatizovaného pojmenování je schopnost rychle a snadno získávat fonologické informace uložené v dlouhodobé paměti*“ (Jošt, 2011, s. 77).

Dětem se předkládají řady číslic, obrázků, písmen, barev, ty pak pojmenovávají co nejrychleji a postupně. Vybranou položku pojmenují izolovaně nebo pohromadě, viz obrázek č. 3, č. 4 (Jošt, 2011).

Obr. č. 3 Izolovaná prezentace podnětů v testu rychlého pojmenování (Jošt, 2011)

3	7	1	4	8	2	4
5	1	9	3	6	7	2
2	8	6	7	9	3	1

Obr. č. 4 Seriální prezentace podnětů v testu rychlého pojmenování (Jošt, 2011)

Z hlediska komunikace jsou důležité proměny rychlosti řeči v závislosti na obsahu sdělení. Tempo řeči charakterizuje vztah účastníků komunikace a to komunikátora vůči posluchači. U posluchače s menší chápavostí bývá zvoleno pomalejší tempo. Naopak mimořádně rychlé nebo naopak mimořádně pomalé tempo může být také signálem emocí. Z hlediska diagnostiky rychlost, tempo řeči závisí právě na kvalitě řeči (Jošt, 2011).

V současné době nemáme v České republice k dispozici kvalitní a efektivní test rychlého jmenování. K orientační diagnostice rychlého jmenování slouží schopnost a dovednost

pojmenovávat jednotlivé předměty nebo obrázky. Tyto předměty nebo obrázky jsou zařazené v řadě za sebou tak, že se stejný prvek v řadě nepravdělně opakuje. Pokud se u dítěte mezi pojmenováváním objevují delší a časté pauzy spojené s neschopností vybavit si název předmětu, svědčí toto zjištění o problémech a obtížích v této oblasti (Zelinková, 2008).

3.3 Rychlost artikulace

Artikulace velmi úzce souvisí s lidskou řečí, srozumitelností v komunikaci. Správná artikulace je podmíněna správnou motorikou mluvních orgánů. Náležitá artikulační obratnost je základním předpokladem ovlivňujících čtení a psaní u dětí v době školní docházky. Předpokladem správné výslovnosti je správný mluvní vzor, důraz na správnou klidnou a plynulou řeč, cvičení motoriky mluvidel, dechová cvičení a kvalitní sluchové vnímání (Zelinková, 2009).

Chyby v artikulaci se později projevují ve čtení a v psaném projevu. Dítě školního věku do svého psaného projevu převede to, co si samo řekne, nebo jak si diktované slovo artikulačně upraví. Artikulační neobratnost a následně i specifické asimilace lze zařadit za problematické řečové obtíže až po ukončení vývoje řeči. Předškolní věk je jedním z mezníků, kdy tyto artikulační obtíže bývají včas objeveny. Pokud se s takovým dítětem včas odborně pracuje, je dosti pravděpodobné, že se před nástupem do školy tyto nedostatky přijatelně upraví nebo zcela vymizí (Zelinková, 2009).

Pokud má dítě ve třech, čtyřech letech v této oblasti fonologického uvědomění problémy, jeho řeč je nesrozumitelná, je vhodné vyhledat odbornou pomoc logopeda, foniatra. (Zelinková, 2008).

3.4 Krátkodobá verbálně akustická paměť

Paměť, jako kognitivní schopnost, nefunguje nikdy samostatně a izolovaně, vždy je propojená a ovlivněná i dalšími kognitivními schopnostmi (pozorností, exekutivní funkcí, řečí atd.). Paměť je závislá na opakování, tím může vzniknout paměť profesní, paměť na barvy, na vůni, na čísla, na slova (jejich grafologii), paměť verbální, paměť na tváře, na orientaci v prostoru a sluchová paměť. Krátkodobá paměť se dále rozlišuje na krátkodobou paměť pro jazyk (verbální složka) a pro nejazykové podněty (neverbální složka) (Jošt, 2011).

Krátkodobá paměť fixuje to, co si mozek vybere k zapamatování na základě vytvořených asociací. Slouží k uchování informací po dobu několika vteřin nebo minut. Nepotřebné a neupevněné informace se z paměti vytrácejí. Informace tak není většinou udržena déle než 20 minut. Těmito informacemi mohou být slovo, číslo nebo pojem. Informace mají fonologickou podobu a v paměti jsou reprezentovány nebo kódovány fonologickými znaky, kterých se využívá při reprodukci slyšených údajů. Úzce souvisí se sluchovou percepcí. K procvičování verbální složky paměti se využívá libovolný seznam slov, básně, který jedinec reprodukuje. (Zelinková, 2008).

Sluchová percepce a sluchová paměť se projevuje tam, kde děti pracují bez zrakové opory. Děti si prostřednictvím sluchové paměti získávají potřebné informace, zapamatovávají hlásky, slabiky, slova, číslíce, pokouší se pomocí paměti rozvíjet věty opakováním a přidáváním slov. K rozvoji a upevnování sluchové paměti se používá zapamatování krátké melodie (tři až pět tónů) (Zelinková, 2009).

4 Sluchová percepce

Sluch je důležitý v řečové komunikaci. Orgánem sluchu je ucho. Sluchové receptory v uchu mění zvukové vlny na elektrické signály, ty se dostanou do sluchové kůry v mozku, kde je jedinec vnímá jako zvuky. Kódové zvukové signály se převádí na srozumitelnou řeč. Sluch je nejcitlivější smysl člověka. Ucho se skládá z vnějšího, středního ucha a vnitřního ucha. (Kerekrétiová a kol., 2009).

Auditivní, dále jen sluchová percepce zahrnuje pojmy jako fonematický sluch, fonematické uvědomění a fonologické uvědomění (viz. kapitola 1 str. 9, 10).

Fonematický sluch je pojmem nadřazeným fonologickému a fonematickému uvědomění. Tyto termíny obecně souvisí se sluchovou percepcí. Současná terminologie není však jednotná. Společným zájmem zkoumání těchto pojmů je foném (Zelinková, 2008).

Sluchová percepce je schopnost přijímat, rozlišovat a interpretovat zvuky různé kvality – řečové i neřečové. Vyvíjí se již v raném stádiu prenatálního období. Vývoj tohoto vnímání směřuje ke stále větší ostrosti a diferenciaci. Je nezbytné nejprve k vnímání řeči, později k rozlišování jejich elementů (Zelinková, 2001).

Sluch jako smyslový orgán se podílí na rozlišování a vnímání zvuků a tónů z okolního prostředí, podněcuje schopnost orientovat se v prostoru. Podílí se na třídění prvků řeči a vnímá obsah sdělení. Sluchové vnímání se rozvíjí po celý předškolní věk (Zelinková, 2008).

4.1 Oblasti sluchové percepce

Do oblasti sluchové percepce se řadí sluchová diferenciacie, která je charakterizována vnímáním délky různých samohlásek, sluchovou analýzou a syntézou, sluchovou diferenciací první a poslední hlásky ve slově a schopností zjištění určené hlásky ve slově. Mezi další oblasti patří sluchová paměť, jež je součástí sluchové syntézy, analýzy i sluchové diferenciacie, schopnost zapamatovat si melodii, rytmus a zpracovat akustický signál (Dvořák, 2007).

Do oblasti sluchového percepce se řadí i sluchová analýza na slabiky, sluchové rozlišování hlásek ve slově, rozlišování délek slabik a rýmování, sluchová diferenciacie podobných fonémů, zvuková analýza a syntéza slov, rytmizace (Klenková, 2003).

4.1.1 Cvičení pro rozvoj a reedukaci v oblasti sluchové percepce - reedukační metody

Metody stimulace rozvoje sluchové percepce lze rozdělit na několik oblastí:

- a) Návětr naslouchání - jde o schopnost zaměření pozornosti na sluchové vjemy, soustředěně naslouchat, rozlišovat zvuky z okolního prostředí, délku a intenzitu zvuku, poznávání písni podle melodie. Zařazují se činnosti a hry, které vzbuzují spontánní zájem dítěte o zvukové podněty a řečové obsahy, posiluje se tak jeho vnitřní motivace ke cvičení a reedukaci.
- Poznávání předmětů podle jejich zvuku – cinkání klíčů, mačkání papírů, hlasy různých zvířat.
 - Určování délky tónů - dva tóny, později i více tónů, které jsou hrané na nástroj (klavír, housle) nebo bzučák dítě určuje počet dlouhých a krátkých tónů – pomocí „Morseovky“.
 - Určování intenzity, síly zvuku - po přehrání dvou tónů dítě určuje, který je silnější.
 - Rozpoznávání kvality zvuků - poznávání jednotlivých druhů hudebních nástrojů.
 - Poznávání písni podle melodie - zařazování dobře známých písni hraných na různé hudební nástroje, známé melodie z CD nebo jen poslech broukané melodie.
 - Poslech vyprávění - pohádek. Při vyprávění známých pohádek může dítě vstupovat do pohádky a doplnit vyprávění.
 - Poslech nahrávek - CD, kazety, následné převyprávění. (Zelinková, 2009)
- b) Sluchová paměť - zapamatování hlásek, slabik, slov, rozvíjení vět, zapamatování melodie. Sluchová paměť pro řeč je důležitým předpokladem pro zvládnání úkolů bez opory zraku.
- Zaměření pozornosti na určená slova v textu - z krátkého textu se vyberou tři slova, která se v něm často vyskytují. Ta si má předem dítě dobře zapamatovat. Poté se dítěti příběh přečte a dítě, když opakované slovo uslyší některé z těchto předem označených a řečených slov, klepne tužkou do stolu.

- Zapamatování hlásek, slabik, slov, číslic. Nejprve jsou prvky (hlásky, slabiky, slova, číslice) zvoleny tak, kdy souvislost mezi nimi usnadňuje jejich zapamatování (např. rozhláskují se krátká slova jako je m-á-k, s-ů-l, 1,2,3, atd.). Později se zařazují prvky postrádající souvislosti (m-k-r, sl-cho-ba, níč-slo-ko, 5,3,1,8, atd.).
 - Zapamatování melodie. Přehrají se tři tóny, dítě poté řadu zopakuje. Následně se může i a jeden tón změnit.
 - Rozvíjení vět. Dětem se řekne krátká věta, kterou dítě zopakuje a přidá slovo, další dítě opět zopakuje a přidá další slovo. (Maminka nakupuje. Moje maminka nakupuje. Moje hodná maminka nakupuje. Moje hodná maminka nakupuje máslo.....). Další hra k rozvíjení a reedukaci sluchové paměti je „Balím si batoh“ – každý hráč si musí pamatovat řadu slov. Tato řada je stále delší. Na začátku se vysloví: „Balím si batoh a dám si do něj jablko.“ nyní je na řadě dítě. Opakuje vaši větu a prodlouží ji o další slovo. . Batoh balíme dále, přičemž stále delší větu říkáme střídavě s dítětem nebo ve skupině dokola (Mikulajová, 2002, Zelinková, 2008).
- c) Sluchová diferenciac, sluchové rozlišování - schopnost přesně sluchem diferencovat, např. zvukově podobné hlásky, sykavky, krátké - dlouhé samohlásky, měkké - tvrdé slabiky. Tato diferenciac je jedním z nezbytných předpokladů správného psaní.
- Rozlišování slabik, jsou-li stejné nebo ne (mo-ma, lo-mo, ho-ho, ...). „Kašpárek se učí mluvit“. Prostřednictvím maňáska se řekne dítěti, že ho bude učit správně mluvit. Maňásek řekne nějaké slovo, které správně nebo špatně zopakuje. Dítě tak pozorně poslouchá a když maňásek úkol splní správně, zavolá: „Dobře, Kašpárku!“ Když se splete, řekne: „Špatně, Kašpárku!“)
 - Rozlišování slov. Dítě rozlišuje slova nesmyslná např. klif–klaf, pork–pokr, tost- toust a slova, která mají smysl např. les-pes, vedl-jedl atd. Zde dítě pouze určuje, zda se jedná o stejná či různá slova a slabiky. Nerozlišuje podrobně čím se liší.
 - Určování hlásky, kterou se dvě slova liší např. kos-nos, les - pes atd. Dítě slova zopakuje a určí k - n atd.). Nejsnazší je

pro rozlišení první hláska, potom poslední a nejobtížnější je rozlišení hlásky uprostřed slova.

- Nahrazování hlásek – dítě určuje, kterou hlásku nahradí např. ve slově kos, les tak, aby vzniklo slovo nos, pes atd.
- Tvoření vět se slovy, které se liší jednou hláskou např. slova váha-váza, věta-Květa, nohy-rohy atd.
- Sluchová analýza a syntéza. Dítě dělí slova na slabiky, slabiky na hlásky, tvoří slova ze slabik, hlásek (Zelinková, 2008).

d) Vnímání a reprodukce rytmu. Úzce souvisí zejména se sluchovou percepcí, s vnímáním vlastního pohybu a s rozvojem motoriky. Problémy v této oblasti se projevují jako nedostatky v pravo-levé orientaci, v rozlišování délek samohlásek, v rozkladu a stavbě slov a vět. Děti rozlišují rytmické struktury, zapisují grafický záznam rytmu, reprodukují slyšené rytmické struktury nebo reprodukují vnímané rytmické struktury dotekem.

- Děti poslouchají rytmus a určují nejprve celkový počet tónů a potom slovně označí kolik bylo krátkých a kolik dlouhých tónů.
- Děti poslouchají dvě rytmické struktury a určují, zda byly stejné nebo ne (podle věku a úrovně děti zadáváme 3-7 prvků).
- Po poslechu rytmu dítě napíše grafický záznam (krátký tón ., dlouhý tón -)
- Reprodukce (opakování) rytmu. Dítě provádí například tleskáním, podupáváním, hrou na tělo, užíváním hudebních nástrojů a bzučáku. Opakování rytmu vnímaného dotykem (vytřukávání na záda, do dlaně).
- Provádění snadných cviků v určitém rytmu. Dítě rozeznává pomocí chůze a běhu v daném rytmu (Mikulajová, 2002, Zelinková, 2008).

4.2 Zásady postupu při rozvoji a reedukaci v oblasti sluchové percepce

Při rozvíjení sluchové percepce, sluchového vnímání se pracuje s každým žákem individuálně. Důležité je stanovení konkrétního cíle reedukace. Vychází se z diagnostiky jeho deficitů a kompetencí. Podpora je i v aktivitách, které dítě ovládá bez problémů. Proto by formy a postup reedukace měl respektovat životní situaci dítěte a navazovat na jeho dosavadní zkušenosti a vlastní zájmy. Postupuje se po malých krocích, aby dítě mohlo zažívat úspěch. Vědomosti a poznatky z okolního světa by se měly dítěti vysvětlovat vzhledem k jeho věkovým zvláštnostem, dodržovat souvislosti mezi jevy a plynule navazovat na předchozí znalosti. Dítě by se mělo do aktivit zapojit uvědoměle, mělo by rozumět tomu, co nacvičuje a proč. Pro rozvíjení a reedukaci je prioritní vytvoření takových kvalitních podmínek, aby se dítě mohlo dobře soustředit na požadovanou činnost. Nedostatečně vyvrátenou funkci v oblasti sluchové percepce rozvíjíme až k její dokonalosti. To znamená, že se určitá schopnost procvičuje tak dlouho, dokud není zautomatizována. Pak se zařazují pravidelně další cvičení, nejlépe denně, a to vždy krátkou dobu. Časové vymezení cvičení je 3 x denně 5 min. (Zelinková, 2009).

4.3 Fyziologický vývoj sluchového vnímání a řeči

4.3.1 Vývoj sluchové percepce

Sluchová percepce je vlastní, na rozdíl od zraku, dětem již v prenatálním období. Děti, pokud se jim správně vyvíjí sluchový orgán, přicházejí na svět se schopností rozlišovat rozdílné zvuky, které mohou odpovídat fonémům různých jazyků. Sluchové vnímání úzce souvisí s řečí. (Vágnerová, 2005).

Tabulka č.1 Vývoj sluchové percepce (Vágnerová, 2005, Zelinková, 2009)

Věk	Schopnosti, dovednosti, návyky
0 - 6 měsíců	Dítě jako novorozenec je schopno rozpoznávat rozdíly mezi podobnými zvuky např. pa, ba. Rozvoj sluchové percepce ovlivňuje i učení. Děti od narození rozlišují zvuk lidského hlasu od jiných zvuků. Dítě poslouchá při rozhovorech, otáčí hlavu po směru zvuku, naslouchá hudbě, při tichém zvuku se ztiší.
12 měsíců	Dítě rozumí významu slov, otáčí hlavu přímo ke zvuku, řídí se jednoduchými výzvami, reaguje na kárání, poslouchá kroky.
1,5 roku	Dítě rychle lokalizuje zvuky, rozumí jednoduchým větám, reaguje na své jméno, dívá se na jmenovanou osobu, chápe, že předměty mají určité názvy.
2 roky	Dítě lokalizuje zvuky v jiné místnosti, ukáže čtyři jmenované věci, rozumí otázce "Chceš?", poslouchá jednoduché příkazy - např. "Otevři pusu".
2 - 3 roky	Dítě rozumí krátkým příběhům, rýmům a písničkám, dokáže zopakovat dva řádky básničky z paměti, uposlechne dva příkazy v jedné větě, uposlechne příkazu: "Dej mi jedno, případně několik...".
3 - 4 roky	Dítě napjatě poslouchá příběhy, upozorní na samohlásku "a", chápe významy slov <i>unavený, hladový, ráno, večer</i> apod., ukazuje na všechno, co létá.
4 - 5 let	Dítě chápe, když se apeluje na jeho rozum, chápe významy <i>tenký, tlustý, rovný, křivý, více, nejvíce, šikmý, rovný</i> atd., upozorní na něco nelogického.
5 - 6 let	Dítě neprodleně plní ústní příkazy, umí vyřídit tři jednoduché úkoly, které přímo souvisejí, chápe významy <i>rychlý/pomalý, krásný/ošklivý, včera/zítřka...</i>

6 - 7 let	Dítě zná roční období, zná pojmy vpravo a vlevo, upozorní na to, co nepatří do kategorie.
------------------	---

4.3.2 Vývoj řeči

„Řeč je komplexní akustický signál obsahující mnohočetné, souběžně se navazující frekvence. Frekvencemi v lidské řeči se rozumí cyklicky se opakující vibrace hlasivek.“ (Jošt, 2011, s. 79)

Porozumění řečovým kontaktům u dětí vyvolává zájem o řeč a přispívá k jejímu porozumění a opakování, napodobování. U dítěte je vlastní od narození vnímání a osvojení si řeči. Řeč je závislá na učení. Proces osvojování řečových schopností je vrozené řízené učení. Pokud má dítě podnětné jazykové prostředí, má mnoho příležitostí k osvojení řeči (Vágnerová, 2005).

Základním předpokladem pro správný vývoj řeči je oblast fyziologická, tzn. neporušený vývoj sluchu a zraku, která se podílí na vývoji řeči. Další oblastí, která zabezpečuje správný vývoj, je oblast psychologická, což je dostatečná minimální míra intelektu a přiměřená vloha pro řeč. Pro správný vývoj řeči jsou prioritní vnější podmínky, ty jsou dány dostatečně podnětným sociálním prostředím, ve kterém dítě vyrůstá. Při absenci některého z těchto předpokladů dochází k nerovnováze a řeč se nevyvíjí správně. Rozvoj řeči je u každého dítěte individuální.

Jednou z hlavních vnějších podmínek rozvoje řeči je správný řečový vzor. Úroveň porozumění řeči ovlivňuje kromě sluchové percepce, slovní zásoby také celkový zdravotní stav, psychická kvalita a vnější prostředí (Zezulková, 2007).

Tabulka č.2 Vývoj řeči (Vágnerová, 2005, Zelinková, 2009)

Věk	Schopnosti, dovednosti, návyky
Do 12 měsíců	<p>Ve třech měsících dítě vydává jednotlivé hlásky, zpravidla dlouhé samohláskové zvuky, projevuje mimiku, nahlas se směje, má proměnlivou sílu hlasu, opakuje vlastní zvuky, od 6. měsíce žvatlá se střídavou intenzitou - vyslovuje jednotlivé slabiky či slabiky reduplikované, s vytrvalostí a výškou tónu, zkouší hlasité a dlouhé řetězce hlásek, opakuje jednotlivé hlásky. Kolem 9. měsíce začíná rozumět jednotlivým výzvám (<i>udělej pápá...</i>), mnohé děti se v tomto období pokouší o první slůvko (jedná se většinou o jednoduchý slabičný tvar spojený s určitým významem, často ale významově typickým pouze pro ono konkrétní dítě). Mezi 10. a 11. měsícem začíná dítě pronášet krátké "větičky" bez jakéhokoli významu, ovšem s jednoznačnou formou sdělení, pronáší otázky a rozkazy svým rytmem a melodií řeči.</p>
1 - 2 roky	<p>V prvním roce dítě rozumí většímu počtu slov, ale vlastní mluvení příliš nepokročilo. Dítě se vyjadřuje jednoslovně, žvatlá v kadenci rytmu své matky, průměrné roční dítě vyslovuje asi 6 jednoduchých slov (napodobování zvuků, hlasů zvířat, významu slov rozumí většinou jen rodiče). V 18 měsících užívá asi 20 - 30 slov, ve 2 letech 200 - 300 slov, tvoří dvouslovné věty. Dítě chápe, že každá věc má svůj název, je nutné reagovat na jeho opakované otázky "<i>Co je to?</i>". Mluví o sobě ve třetí osobě. Ve 21. - 24. měsíci na pokyn ukazuje části těla.</p>
2 - 3 roky	<p>Dítě kombinuje 2 - 3 slova, verbalizuje děje, ukončuje žvatlání, resp. svůj dětský žargon. V polovině druhého roku některé děti ovládají jednoduché říkanky. Od počátku třetího roku začíná dítě hovořit v první osobě ("já").</p> <p>Ve třech letech většinou zná své jméno, na dotaz umí uvést své pohlaví. Označí hlavní barvy. Užívá asi 700 - 900 slov. Ve 30. - 36. měsíci rozumí 2 - 3 předložkám (<i>dej kostku na, pod, za talířek...</i>), chápe pojmy <i>velký - malý, nahoru - dolů, hlasitě - tiše</i>. Slovo tak prošlo nejen prahem pochopení, ale i prahem proslovení. Slovo zpočátku zastupuje celou větu. Jednotlivá slova začíná dítě postupně spojovat do krátkých vět. Rodí se první věta. Obvyklá hranice, kdy dítě už většinou používá jednoduché věty, je okolo dvou let, přičemž rozdíly mezi dětmi jsou velké.</p>

3 - 4 roky	Ve třech letech bývá výslovnost nedokonalá, během čtvrtého roku se zdokonaluje. Dítě vede dlouhé monology, začíná užívat podřadná souvětí. Vzrůstá počet říkanek, které ovládá. Vydrží naslouchat krátkým povídkám i ve skupince dětských posluchačů. Mnohé děti dovedou zazpívat písničku. Věk kolem tří let se považuje za hranici tzv. období fyziologické nemluvnosti. Kolem třetího roku by už ale mělo být jasné, že vývoj řeči postupuje a slovní zásoba přibývá.
4 - 5 let	Začíná se zcela vytrácet dětská patlavost. Dítě tvoří dlouhé věty, neustále klade otázky. Kolem pěti let podá jednoduchou definici známých věcí, většinou prostřednictvím charakteristiky materiálu, tvaru, účelu.
5 - 6 let	Dítě se ptá na význam slov, mluví zřetelně a správně. Začíná užívat řeči k regulaci svého chování.
6 - 7 let	Dítě vypráví, co si samo vymyslelo, definuje dva rozdíly, používá výmluvy.

4.4 Orientační zkoušky sluchové percepce

4.4.1 Orientační vyšetření sluchu (Matějček, 1995)

U malých a nemluvicích dětí se tato zkouška provádí pomocí zvukových hraček. U dětí předškolního a školního věku se provádí slovní orientační vyšetření sluchu. Toto vyšetření probíhá v klidné a tiché místnosti s délkou šest metrů. Vyšetřuje se šeptanou a hlasitou řečí. Vyšetřující postaví dítě na opačný konec místnosti, to se otočí bokem. Asistent jednou rukou nebo sešitem zakryje dítěti výhled a ukazovákem druhé ruky zatlačí vnější vchod zvukovodu nevyšetřovaného ucha. Pokud dítě neumí správně zopakovat vyslovená slova, stojí nebo sedí blíže k vyšetřujícímu. Ten zaznamenává vzdálenost, ze které dítě slyší všechna slova šeptanou a hlasitou řečí levým a pravým uchem. Vyšetřující zapisuje, jestli dítě lépe slyší slova složená z hlubokých nebo vysokých hlásek. Normou vyšetření sluchu je šeptaná řeč na vzdálenost šesti metrů a hlasitá řeč ze vzdálenosti deseti metrů.

Příklady slov s hlubokými hláskami: hluboké hlásky jsou: m, n, r, d, g, h, u, o...

Houba, bouda, volá, dub, Pavel, balon, dáma, buben, dům, voják, pumpa, domov, olovo, budova, boma, doba, volno, obuv, popel, lov...

Příklady slov s vysokými hláskami: vysoké hlásky jsou zejména sykavky...

Šest, číslice, cesta, celý, tisíc, živý, citlivý, ještě, kyselý, žáci, čtyři, jiný, viset, lžíce, sytý, jistý, železný, silný, sněženky, syčí...

Příklad záznamu:

Nedoslýchavost vpravo x vlevo

P (pravé ucho)

L (levé ucho)

Normální sluch

10m

6m

2m

1m

Vs (šepot)

Vm (hlasitá řeč)

U dětí předškolního věku se zařazuje Zkouška sluchového rozlišování autorů Z. Matějček a J. M. Wepman, u školních dětí Zkouška sluchové analýzy a syntézy autora Z. Matějčka.

4.4.2 Zkouška sluchového rozlišování – WM

(J. M. Wepman, Z. Matějček) (Matějček, 1995)

Autorem samotného testu je J. M. Wepman, který ho vytvořil v roce 1960. Pro potřeby české diagnostiky ho upravil Z. Matějček roku 1993. Zkouškou vyšetřující posuzuje schopnost dítěte sluchově rozlišovat zvuky mluvené řeči. Test obsahuje devatenáct dvojic tzv. bezsmyslných dvojic slov, které jsou v několika případech odlišné (třinácti) a v několika případech shodné. Vyšetřující vyslovuje slova ve dvojici zřetelně. Mezi jednotlivými slovy ve dvojici je pauza asi 1 sekunda. Dítě následně řekne, jestli byla slova stejná, nebo ne. Vyšetřující výsledek zaznamená a přejde k další dvojici. Vlastní zkoušce předchází tři zácvičné dvojice slov, aby dítě pochopilo postup a systém zkoušky. Jestliže dítě neodpoví správně, dvojice slov se zopakuje.

Zkoušce i zácvičku předchází motivace. Dítě je motivováno hrou, ve které se mluví cizí řečí. Zácvičné dvojice: truf x traf, klaš x klaš, slem x slek.

Dvojice slov:

Stejné:

Nestejně:

1. Pní – pní (x)
2. Zban – zban (x)
3. Fraš – flaš
4. Bram – pram
5. Žlef – šlef
6. Tmes – dmes
7. Tost – tost (x)
8. Vžep – fšep
9. Štěl – štel
10. Ptýl – ptýl (x)
11. Dynt – dint
12. Štím – štým
13. Nyvl – nyvl (x)
14. Tirp – tyrp
15. Ždys – ždis
16. Nýst – níst
17. Mnět – mnět (x)
18. Peř – pjeř

(x) – označuje stejná slova ve dvojici

Celkem správných odpovědí:

4.4.3 Zkouška sluchové analýzy a syntézy – SAS –M (Matějček, 1995)

Zkouška vychází z Moseleyovy testové baterie, která je zaměřena k zjišťování poruch čtení a psaní. Pro českou potřebu ji upravil Z. Matějček roku 1993. Zkouška slouží k výslednému hodnocení úrovně jedince analyzovat (rozkládat) slova na hlásky a naopak provádět syntézu, tzn. z jednotlivých hlásek skládat slova. Zkouška analýzy a syntézy obsahuje dvě série (dva subtesty – analýzy a syntézy) deseti slov, z nichž druhá série je alternativní. Postupuje se od jednoduchých slov po složitější. První slova obsahují pouze tři hlásky a poslední patnáct hlásek. Dítě musí zvládnout rozložit slova na hlásky a z hlásek složit slovo. Ve zkoušce sluchové syntézy zkoušející předřikává v pravidelných intervalech jednotlivé hlásky a dítě musí určit, o jaké slovo jde. Důležité je, že musí vědět, nejen jaké jsou v tomto slově hlásky, ale i v jakém pořadí následují za sebou. Vlastní zkoušce předchází zácvik. Na testování se podílí pouze sluchové vnímání. Možnost zrakové kontroly se vylučuje. Doba trvání zkoušky je asi deset až patnáct minut.

Sluchová analýza

Zácvičná slova „má“ a „pes“.

Vyšetřující vysloví slovo „má“ a dítě má slovo hláskovat „m-á“. Dítě musí pochopit zadaný úkol, pak se přistoupí k vlastní zkoušce. Pokud dítě slovo zvládne rozložit na první pokus, dostane dva body. Jestliže při prvním pokusu chybuje, slovo se mu ještě jednou zopakuje. Podaří-li se mu slovo rozložit až na druhý pokus, dostává jeden bod. Více pokusů se neprovádí. Zkouška končí, jestliže dítě nedokázalo ani na druhý pokus rozložit tři slova za sebou.

Sluchová syntéza

Zde vyšetřující hláskuje slovo. V sekundových intervalech předřikává jednotlivé hlásky a dítě má za úkol vyslovit celé slovo.

Zácvičná slova „m-á“ a „p-e-s“. Postup je stejný jako ve zkoušce sluchové analýzy.

Základní série:

3. Syntéza: Body:

- S-á-l
- K-o-s-a

Analýza:

Body:

- Sám
- Voda
- Cibule
- Drak
- Náplast
- Petrolej
- Strašidlo
- Soustrast
- Pstruzi
- Nenapodobitelný

Bodů celkem:

Alternativní série:

Analýza:

Body:

- Rak
- Koza
- Ulice
- Mast
- Motorka
- Chroust
- Švestka
- Princezna
- Ctnostný
- Nevypočitatelný

Bodů celkem:

Syntéza:

Body:

- M-á-k
- H-u-s-a
- O-p-i-c-e
- P-s-á-t
- M-e-r-u-ň-k-a
- Ch-l-o-u-p-k-y
- K-o-š-t-á-t-k-o
- P-r-s-t-e-n
- T-r-a-k-t-o-r-i-s-t-a
- N-e-n-a-p-r-a-v-i-t-e-l-n-ý

Bodů celkem:

4.4.4 Vyšetření fonemického sluchu (Škodová a kol., 1995)

Prostřednictvím vyšetření fonemického sluchu se zjišťuje schopnost jemného sluchového rozlišování. Dítě by mělo zvládnout rozlišit sluchem rozdíly mezi správným a chybným zněním hlásky. Schopnost fonemického rozlišování (diferenciace) je základním předpokladem správného řečového vývoje. Bez toho, aby se dítě naučilo poslouchat, vydělovat a diferencovat zvuky řeči, nemůže správně vyslovovat obzvláště znělé a neznělé hlásky a sykavky. K vyšetření fonemického sluchu slouží test podle E. Škodové. Autorka se v testu zaměřuje na čtyři rysy hlásek jako je znělost – neznělost, kontinuálnost – nekontinuálnost, nosovost – nenosovost a kompaktnost – difuznost pro samohlásky. V testu je celkem šedesát dvojic slov, která jsou rozdělena do čtyř částí - subtestů, vždy po patnácti dvojicích. Dvojice slov se od sebe liší vždy jen jedním distinktivním rysem. Slova byla záměrně vybírána podle individuálních zvláštností dětí od 3 let. K potřebám samotného testu slouží obrazový materiál a audio nahrávka jednotlivých slov. Obrazový materiál obsahuje dvojice slov, která jsou seskládána nad sebou na jedné kartě. Dítě slyší z audio nahrávky postupně všech sto dvacet slov. Úkolem dítěte je ukázat slyšené slovo na dvojici obrázků. Ke každému dítěti je přistupováno individuálně. Test slouží k vyšetření fonemického sluchu ve spojení se zrakovým vnímáním. Dítě tak má kromě sluchu i zrakovou oporu v podobě obrazového materiálu. Celý test trvá 15 minut. Po patnácti dvojicích následuje patnácti sekundová pauza a po třiceti dvojicích pauza třicetisekundová. Testový materiál vznikl v České republice pro potřeby českých dětí.

V úvodu záznamu zkoušky se zapíše jméno, věk a datum vyšetření.

1. nitě	dítě	31.	liška	myška
2. kos	kus	32.	mele	mete
3. koza	kosa	33.	Petr	metr
4. míč	rýč	34.	dělo	tělo
5. mává	dává	35.	pata	padá
6. tudy	dudy	36.	moucha	mouka
7. kape	kope	37.	mouka	louka
8. chata	vata	38.	dům	dým
9. pije	bije	39.	vozy	vosy
10. veze	vede	40.	bosa	basa
11. muška	myška	41.	husa	pusa
12. mrak	drak	42.	myje	šije
13. Líba	lípa	43.	máček	míček
14. sud	sad	44.	bolí	solí
15. salám	salát	45.	nos	kos
16. zeď	sed'	46.	pas	pes
17. Kuba	kupa	47.	liška	rnyška
18. duha	tuna	48.	pec	pac
19. kope	koupe	49.	kost	most
20. koupe	houpe	50.	miska	maska

21. vana vata	51	bába	žába
22. pάλί balí	52.	pere	bere
23 .tužka taška	53.	bumbá	pumpa
24. zívá dívá	54.	boty	noty
25. jáma máma	55.	tata	teta
26. buben pupen	56.	Jede	vede
27. houby houpy	57.	vrána	brána
28. pes les	58.	luk	lak
29. cop cep	59.	nohy	rohy
30. rnuška tužka	60.	puk	luk

Zaznamenává se: červeně = znělost / neznělost, modře = nosovost, zeleně = kvalita vokálů, fialově = kontituálnost / nekontituálnost.

Hodnocení:

Znělost – neznělost (N > 20).....	bodů.....	%
Kontituálnost – nekontituálnost (N 27).....	bodů.....	%
Nosovost – nenosovost (N 26).....	bodů.....	%
Kompaktnost – difuznost – samohlásky (N 24).....	bodů.....	%
Celkem (N 98).....	bodů.....	%

Na konec záznamového archu je uveden závěr zkoušky a jméno vyšetřujícího.

4.4.5 Screening fonemického uvědomování (Mikulajová, Dostálová, 2004)

Screening fonemického uvědomování byl součástí metodiky Trénink jazykových schopností podle ruského psychologa D. B. Elkonina: V krajině slov a hlásek. Tento psycholog se zabýval vztahem mezi uvědomováním si hláskové struktury slova a schopností číst a psát. Na toto téma stvořil originální metodu k rozvoji této schopnosti. V roce 1998 objevila ruský originál M. Mikulajová a z první části Elkoninova slabikáře ve spolupráci s O. Dujčíkovou vypracovala metodiku pod názvem Tréning fonemického uvedomovania podľa Elkonina. Tato metodická příručka vyšla na Slovensku v roce 1991 a česká adaptace publikace se u nás objevila v roce 2004 pod názvem V krajině slov a hlásek za podpory M. Mikulajové, A. Dostálové a E. Höflerové. V metodické příručce uvedly autorky screening fonemického uvědomování. Metodika je určena dětem od pěti let, převážně se používá u dětí před začátkem školní docházky a s odkladem školní docházky (Mikulajová, Dostálová, 2004).

Test je zaměřen na fonemické uvědomování a obsahuje jedenáct částí (subtestů), kdy každý subtest obsahuje pět úkolů:

- uvědomování rýmů
- produkce rýmů
- analýza slova na slabiky
- syntéza slabik
- izolace první slabiky
- vynechávání slabik
- izolace první hlásky
- syntéza hlásek
- analýza slov na hlásky
- vynechávání hlásek
- substituce hlásek

Screening fonemického uvědomování a metodiku provádí proškolený odborník. Doba trvání screeningu je průměrně asi dvacet minut. Děti vyšetřující testuje individuálně. V průběhu screeningu se nepoužívá obrazového materiálu, zapojen je pouze sluch bez zrakové opory.

4.4.6 Zkouška podle J. Štěpána a P. Petráše

– vyšetření schopnosti fonemické diferenciaci (Štěpán, Petráš, 1995)

Při orientačním vyšetření se postupuje tak, že vyšetřující dítěti přeřikává slova, ve kterých se vyskytuje daná hláska, buď správným nebo chybným způsobem. Dítě má poznat, kdy vyšetřující vysloví hlásku nesprávně. Na signálu se společně předem domluví (zvednutí ruky, dupnutí, tlesknutí atd.). Základním pravidlem je, že dítě nesmí vidět zkoušejícímu na ústa. K vyšetřování se používají dvojice obrázků, jejichž názvy obsahují protikladné fonémy.

hlásky	dvojice slov	hlásky	dvojice slov
s – z	kosa – koza	l – r	lampa – rampa
s – c	pes – pec	p – t	prám – trám
s – ž	síla – žíla	p – b	puk – buk

c – ě	pece – peče	v – b	vije – bije
c – ž	líce – líže	v – p	válec – palec
z – ž	vázy – váží	t – k	trčí – krčí
š – ž	věšák – věžák	t – d	topil – dopil
š – ě	liška – líčka	n – m	noc – moc
č – s	bača – basa	d – z	duby – zuby
č – ž	čapka – žabka	t – t'	tyká – tiká
s – š	miska – myška	d – d'	dýky – díky
l – v	lata – vata	n – ň	nemá – němá

Vyšetřující by měl mít dostatečnou zásobu obrazového materiálu. Dítěti jsou předloženy dvojice obrázků. To musí být schopno sluchově vnímat rozdíly, které vznikly záměnou jednoho fonému. Dítě k tomu využívá obrázků.

4.4.7 Zkouška rytmické reprodukce podle Z. Žlaba (Jirásek, Žlab, 1966)

Zkouška se provádí s pomocí bzučáku, kdy děti napodobují rytmickou předlohu. Zkoušce předchází zácvik. Při vlastní zkoušce mají děti maximálně tři pokusy. Získané body se vyhodnocují.

Struktura rytmické reprodukce

1. ● ● ● ● ● ● ● ● ●
2. – ● – ● – ●
3. – ● ● – ● ● – ● ●
4. – – ● – – ● – – ●
5. ● – – ● – – ● – –
6. ● ● ● – ● ● ● – ● ● ● –
7. – ● – – ● – – ● –

Celkem bodů:

4.4.8 Struktura rytmické reprodukce podle délky samohlásek a rytmu řeči podle Z. Žlaba

Zkouška se zaměřuje na nácvik reprodukce rytmizované struktury, zejména sluchové. K vyšetření použil Z. Žlab bzučáku. Vyšetřující předřikává slova s výraznou výslovností délky samohlásek (máma, tatínek atd.).

V první etapě dítě prostřednictvím bzučáku rytmus slova přehraje. Při používání bzučáku si slova dítě výrazně slovně opakuje a napodobí bzučákem slabičný rytmus. Protože bzučák je opatřen malou žárovičkou, sleduje dítě časové rozložení slova jak sluchem, hmatem, zrakem, tak i artikulačně. Pokud se dítěti reprodukce nedaří, vyšetřující cvičení opakuje až dojde k maximálnímu zlepšení.

V druhé etapě nácviku dítě zapisuje pomocí teček a čárek na papír rytmické struktury, které slyší. Nejprve zapisuje slova diktovaná vyšetřujícím a potom i slova, která si dítě řekne samo.

Ve třetí etapě vyšetřující slova předřikává, dítě je opakuje a jejich rytmus pomocí bzučáku samo reprodukuje.

Náročnější částí čtvrté etapy je vymyslet pomocí bzučáku slova. Postupuje se od jednoduchých dvouslabičných slov k víceslabičným a ke krátkým větám (Jirásek, Žlab, 1966).

4.5 Práce s rýmem

Rýmování se zabývali mimo jiné i Lynette Bradleyová a Peter E. Bryant. Výsledky svého zkoumání uveřejnili v publikaci *Rhyme and Reason* v roce 1985. Usilovali o lepší chápání specifických poruch učení u dětí. Odhadovali, že předškolní schopnosti a dovednosti mají vliv na pozdější úspěšnost či neúspěšnost v průběhu školní docházky. Svou výzkumnou činnost zaměřili na rýmy a aliterace. Bradleyová s Bryantem na základě svých hypotéz vytvořili test, který zachytil děti s obtížemi při rýmování. Podobný test vytvořili pro české jazykové prostředí A. Halamová a Z. Matějček (Halamová, Matějček, 1988).

Rýmové uvědomění vytváří úzký vztah s budoucím čtením a je příčinou kvality čtení. Výsledkem jsou opakované nálezy těsného vztahu proměnných. Nejprve se u dětí zjišťuje vztah rámového uvědomění pomocí predikce, tzn. výzkumník provede test rýmování u předškolních dětí. Šetření provádí ve dvou skupinách dětí. V jedné skupině intenzivně

trénuje rýmování, ve druhé skupině děti pracují bez přípravy. Po určitém časovém rozpětí (i několik měsíců) a po ukončení cvičení srovná rýmové uvědomění obou skupin. Jestliže zjistí významný rozdíl, předpokládá i rozdíl mezi skupinami v pozdějším čtení. Pokud tento výzkum neovlivní verbální inteligence a úroveň fonologických schopností. Pomocí zkoušek rýmování se také zjišťuje citlivost k rýmu, schopnost tvořit rým ve spojení se čtením. Tyto výzkumy se provádí u dětí na konci prvního ročníku základní školy (Jošt, 2011).

Seznámení s rýmem

Rýmování lze zařadit již u čtyřletých dětí. Jedinec se učí rozpoznávat podobná a rozdílná slova spontánně. Rýmování je činností, které přispívá k tomu, že při něm dítě dělí slova na menší fonetické segmenty a může vést i k poznání abecedy. Úroveň rozpoznávání podobnosti a rozdílnosti slov je ukazatelem jazykového citu a schopnosti vyspělosti sluchové analýzy řečových celků (Zelinková, 2009).

Pedagog předřikává dvojice slov, která se rýmují. Např. vosa – kosa. Děti mají za úkol poznávat, co mají slova společného. Pokud neodpoví v krátkém časovém limitu (do pěti sek.), pedagog slova zopakuje, popřípadě zvýrazní koncovky. Když děti přijdou na správnou odpověď, že obě slova končí stejně, vysvětlí dětem, že je to rým (Zelinková, 2009).

Procvičování práce s rýmem sluchovou cestou

Pedagog zvolí více dvojic slov. Slova: vrána – brána, tráva – kráva, nos – kos, rosa – kosa, čoučka – koučka, les – pes, krk – smrk. Až děti pochopí pojem rýmu, přecházím se k dalším cvičením (Klenková, 2003).

Procvičování práce s rýmem zrakovou cestou

Před dětmi jsou umístěny barevné obrázky. Děti společně s pedagogem obrázky „přečtou“. Poté si jeden po druhém vyberou obrázek, řeknou slovo ještě jednou nahlas a vybírají k němu takový, který se s ním bude rýmovat (Klenková, 2003).

4.6 Rytmická reprodukce a vnímání rytmu

Rytmická reprodukce, nebo-li schopnost smyslu pro rytmus souvisí s auditivní percepcí, dále pak s pohybovým vnímáním a úrovní motoriky. Vnímání a reprodukce rytmu je předpokladem správnosti v písemném projevu. Nevnímá-li dítě správně rytmickou strukturu, délku a posloupnost jednotlivých rytmických částí a jejich uspořádání v čase, selhává i v určování kvantity samohlásek při diktátu. Při reprodukci rytmu se používá tleskání, hry na tělo, bzučáku a zejména rytmických hudebních nástrojů. K reprodukci se může užít slyšený rytmus, rytmus vnímaný dotykem nebo provádění cviků v daném rytmu (Zelinková, 2008).

Rytmus obsahuje dvě charakteristiky strukturu a periodicitu. Za kvalitu vnímání a reprodukci rytmu odpovídá krátkodobá paměť a soustředění. Rytmus provází člověka, především jeho aktivitu a ulehčuje mu určité periodicky se opakující činnosti. Patří k životu a je dítěti vrozený (Zelinková, 2001).

S rytmem se dítě setkává již v raném dětství prostřednictvím říkanek, říkadel. V průběhu pěti až šesti let je pro dítě další důležitá zkušenost a to s analyticko – syntetickou činností a slabikováním slov. Děti se učí samostatně slabikovat prostřednictvím říkadel, básniček i písniček. Tato činnost je základem pro přípravu na pozdější čtení. Také hudební výchova dává předpoklad k rozvoji smyslu pro rytmus. Při práci s rytmem se v mateřské škole často používají hudební nástroje z Orffova instrumentáře. Pokud se dětem slabikovat slova daří, může pedagog plynule přecházet k složitější práci, a to k rozdělení slov na slabiky a na hlásky. Je důležité, aby se zapojily i ty děti, které již umí číst základní písmena. Začít může první slabikou ve slově. Děti si vymýšlejí slova na určitou hlásku. U předškolních dětí, které ještě neznají písmena, je efektivní pomůckou používání obrázků. Děti sbírají a pojmenovávají obrázky věcí, které začínají na stejné písmeno. Tato činnost je pro děti předškolního věku jednou z možností budoucí přípravy pro školní vzdělávání (Zelinková, 2008, 2009).

Průběžně si pedagog všímá, jak dítě vnímá rytmus, při zpěvu, při používání rytmických nástrojů, při rytmických cvičeních, hodně prozradí i rozpočítadla nebo rýmování. Diagnostika vnímání rytmu se zjišťuje tak, že dítě poslouchá určité rytmické struktury a má poznat a říct, zda byly jednotlivé struktury stejné, nebo ne, popřípadě najít odpovídající grafický záznam (Matějček, 1995).

Pokud má jedinec s reprodukcí rytmu problémy, může to mít několik příčin:

- Dítě rytmus neudrží při opakování – rytmus zpomaluje, nebo naopak zrychluje.
- Dítě rytmus neslyší, příčinou je porucha vnímání rytmu.
- Dítě vnímá rytmus zcela správně, ale není schopno ho motoricky vyjádřit (Zelinková, 2009).

Vnímání rytmu podle O. Zelinkové:

- Poslech dvou rytmických struktur, dítě určuje, jejich shodnost nebo odlišnost.
- Při poslechu rytmické struktury vyhledává odpovídající grafický záznam.

Reprodukce rytmu podle O. Zelinkové:

- Reprodukce slyšené rytmické struktury.
- Reprodukce viděné rytmické struktury pomocí grafického zápisu.
- Hledání slov odpovídající určité rytmické struktuře.
- Pohybové vyjádření dané rytmické struktury (koordinace vnímání rytmu s pohybem) (Zelinková, 2001).

Úroveň a schopnost rytmické reprodukce lze zjistit pomocí Zkoušky rytmické reprodukce Z. Žlaba. Při použití bzučáku se dítěti nejprve zahraje struktura dlouhých a krátkých zvuků a dítě má za úkol zvuky reprodukovat. Podrobněji bylo popsáno v kapitole 4.4 diplomové práce s. 39.

Dítě určuje, zda jsou dvě krátké rytmické struktury shodné. Napodobuje rytmus (logoped předvede rytmickou strukturu, dítě poslouchá a následně ji napodobí). Dítě může pomocí konstruktivní stavebnice - krychlí (kostek) zaznamenávat krátké tóny a pomocí kvádrů (dlouhých kostek) dlouhé tóny. Podle odposlouchaného slova reprodukuje dítě rytmus (slovo „má-ma“ zahraje dítě jako dlouhý a krátký tón). Obtížnější je vymýšlení slov na odposlouchaný rytmus, kdy dítě slyší dva dlouhé tóny a řekne slovo (Bednářová, 2008).

Praktická část

5 Vlastní šetření

5.1 Vymezení výzkumné problematiky

Ke správně rozvinutému vnímání u dětí předškolního věku patří fonologické uvědomění. Správné cvičení fonologické orientace v předškolním věku zlepšuje čtenářskou výkonnost ve školním věku. Výzkumná část diplomové práce je zaměřena k zjištění úrovně sluchového vnímání u dětí předškolního věku. Konkrétně na sluchovou diferenciaci, sluchovou paměť, pojmenovávání obrázků, dovednost tvořit rýmy, rozlišovat a reprodukovat rytmické struktury.

5.2 Cíl výzkumného šetření a stanovení hypotézy

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit celkovou úroveň fonologického uvědomění u dětí ke konci předškolního období. Úroveň fonologického uvědomění charakterizuje schopnost jedince chápat zvukovou strukturu slov (Jošt, 2011).

Vybrané testové metody zjišťovaly u dětí následující schopnosti:

- Sluchovou diferenciaci
- Sluchovou paměť
- Pojmenovávání obrázků
- Dovednost tvořit rýmy
- Rozlišovat rytmické struktury
- Reprodukovat rytmické struktury

Byly vysloveny dvě hypotézy.

Hypotéza č.1: Děti lépe vnímají rýmy sluchovou cestou než zrakovou.

Hypotéza č.2: Většina dětí správně reprodukuje rytmus již na první pokus než až na druhý.

5.3 Organizace výzkumného šetření

Výzkumnému šetření předcházela souhlas k uskutečnění sledovaného záměru. Se souhlasem bylo seznámeno vedení oslovených mateřských škol a rodiče dětí jednotlivých mateřských škol (viz. příloha č. 1). Souhlas s vyšetřením obsahoval oblast zaměření sledovaného zájmu a metody zjišťování, výběr zvolené možnosti souhlasu nebo nesouhlasu a zajištění anonymity a zneprístupnění údajů třetím osobám.

Prostřednictvím 85 dotazníků o souhlasu s výzkumem bylo osloveno celkem 85 rodičů dětí. Vráceno bylo 70 dotazníků. Z toho 66 rodičů jednotlivých dětí se vyslovilo kladně s vyšetřením a 4 rodiče záporně.

Vlastní výzkumné šetření probíhalo ve čtyřech mateřských školách v Prostějově. Prováděno bylo v termínu od února 2011 až do května 2011 (viz. tabulka č. 3). Osloveni byli převážně rodiče dětí s odloženou školní docházkou a dětí pěti až šestiletých. Zjištěné údaje vlastního šetření byly uvedeny v záznamových listech a následně zpracovány do tabulek a příslušných grafů.

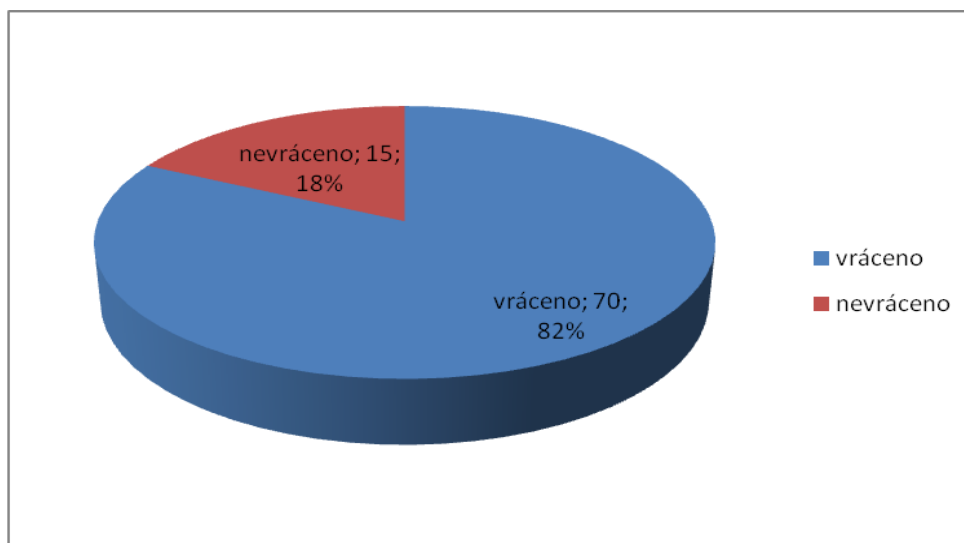
Tabulka č. 3 Časový harmonogram práce.

leden 2011	příprava šetření + souhlas vedení MŠ + souhlas rodičů
únor 2011 – květen 2011	vlastní šetření
červen 2011 – červenec 2011	zpracování výzkumné části

Tabulka č.4 Návratnost dotazníků .

Dotazníky	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
vrácené	70	82%
nevrácené	15	18%
celkem	Σ 85	Σ 100%

Graf č.1 návratnost dotazníků.

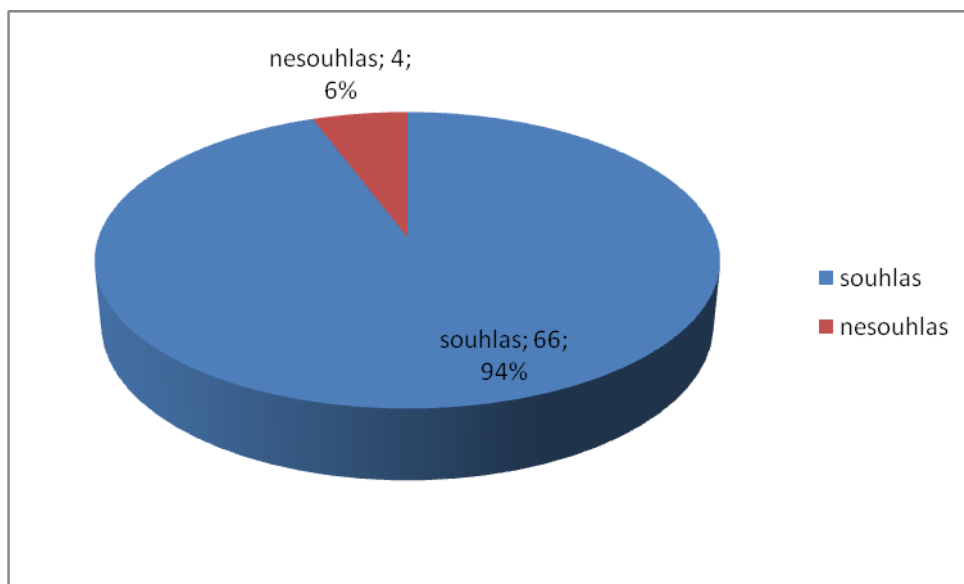

Z celkového počtu 85 rozdaných dotazníků byla návratnost 82%.

Tabulka č. 5 Vyslovení souhlasu / nesouhlasu s vyšetřením.

Dotazníky	Absolutní četnost	Relativní četnost(%)
souhlas	66	94%
nesouhlas	4	6%
celkem	$\Sigma 70$	$\Sigma 100\%$

Graf č. 2 Vyslovení souhlasu / nesouhlasu s vyšetřením.

Z počtu 70 odevzdaných dotazníků 94% rodičů souhlasilo s vyšetřením. Z celkového počtu 70 navrácených dotazníků pouze čtyři rodiče nesouhlasili s vyšetřením, tj. 6%.

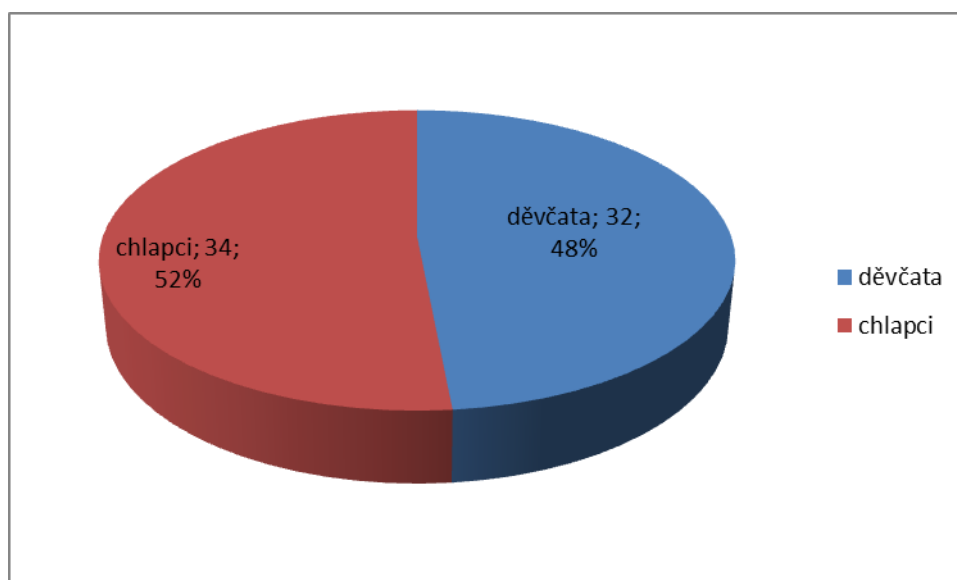
5.3.1 Popis sledovaného vzorku

Zkoumaný soubor obsahoval 66 dětí, z toho 32 děvčat, tj. 48% a 34 chlapců, tj. 52%. Výzkumné šetření probíhalo, jak už bylo uvedeno v kapitole 5.3 ve čtyřech mateřských školách v Prostějově. Věk dětí v době šetření byl v rozsahu pěti až šesti let jedenáct měsíců. Pouze jedna dívka dovršila osmi let.

Tabulka č.6 Počet chlapců a děvčat.

Pohlaví	Počet vyšetřovaných	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
děvčata	32	48%
chlapci	34	52%
celkem	$\Sigma 66$	$\Sigma 100\%$

Graf č. 3 Počet vyšetřovaných chlapců a děvčat.

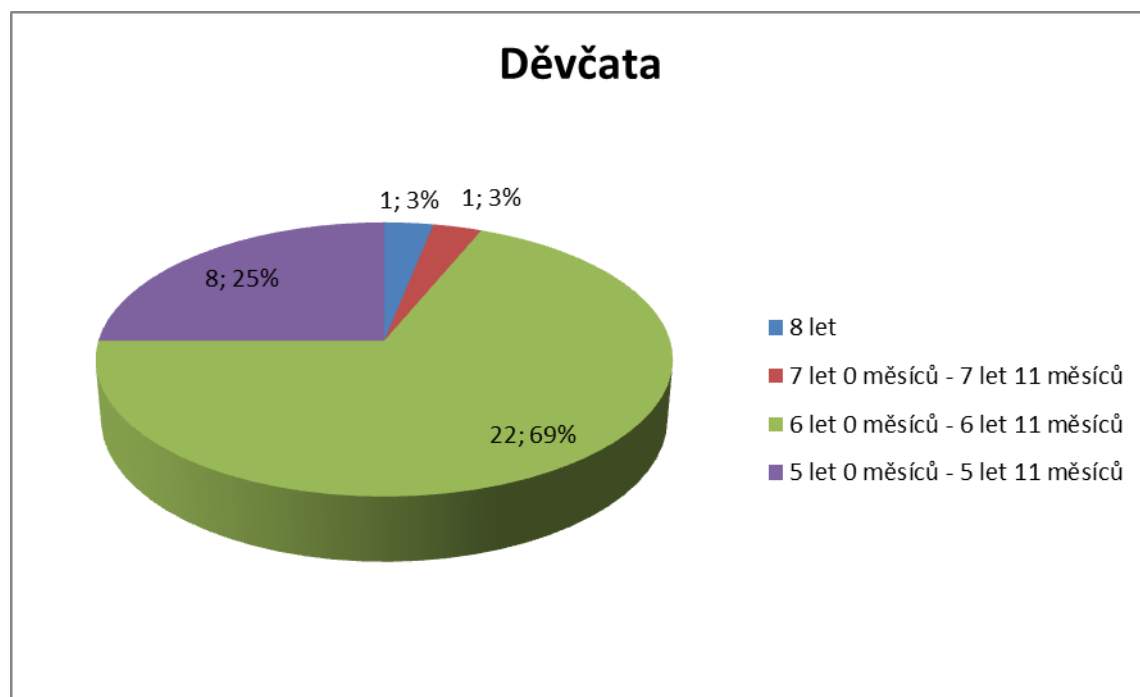
Vyšetření se zúčastnilo o dva chlapce více než děvčat, tzn. 52% chlapců a 48% děvčat.

Následující tabulka označuje jaký věk dosáhly děti v době vyšetřování – červen 2011

Tabulka č. 7 Věkový přehled vyšetřovaných dětí do června 2011

Věk dětí					
Pohlaví	8 let	7 let 0 měsíců - 7 let 11 měsíců	6 let 0 měsíců - 6 let 11 měsíců	5 let 0 měsíců - 5 let 11 měsíců	celkem
Děvčata	1	1	22	8	32
Chlapci	0	8	21	5	34
Počet celkem Relativní četnost	1%	14%	65%	20%	∑100%

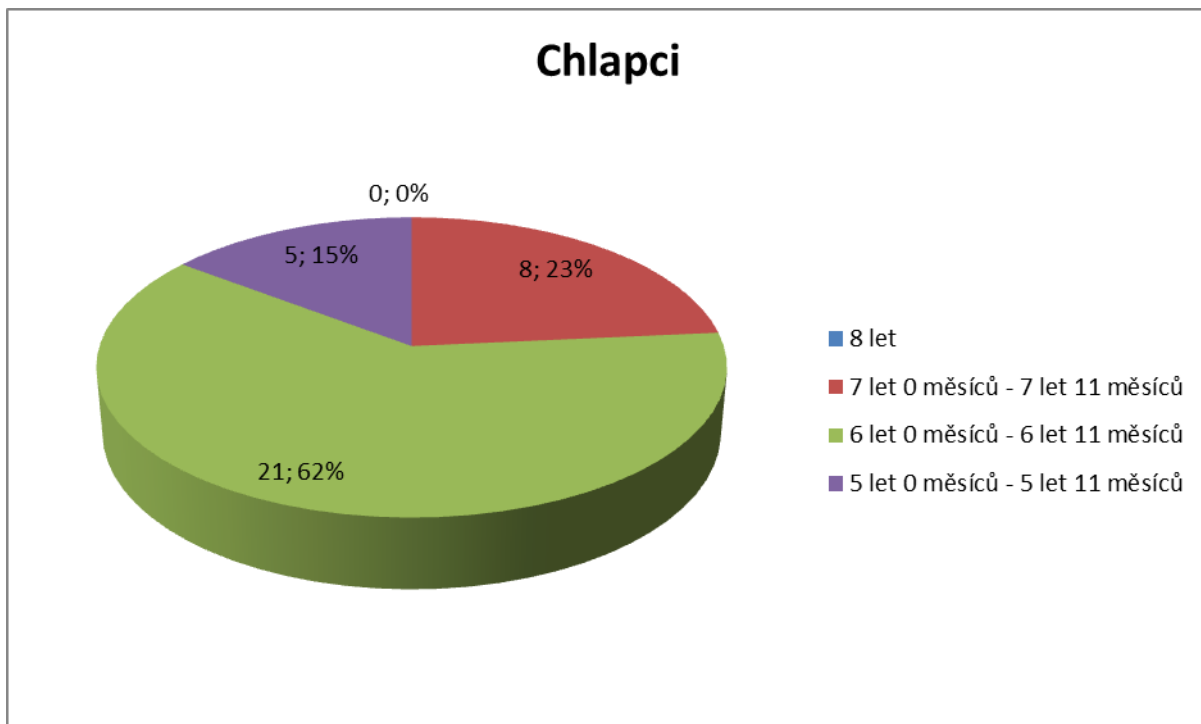
Graf č. 4 Věkový přehled vyšetřovaných dětí – děvčata.

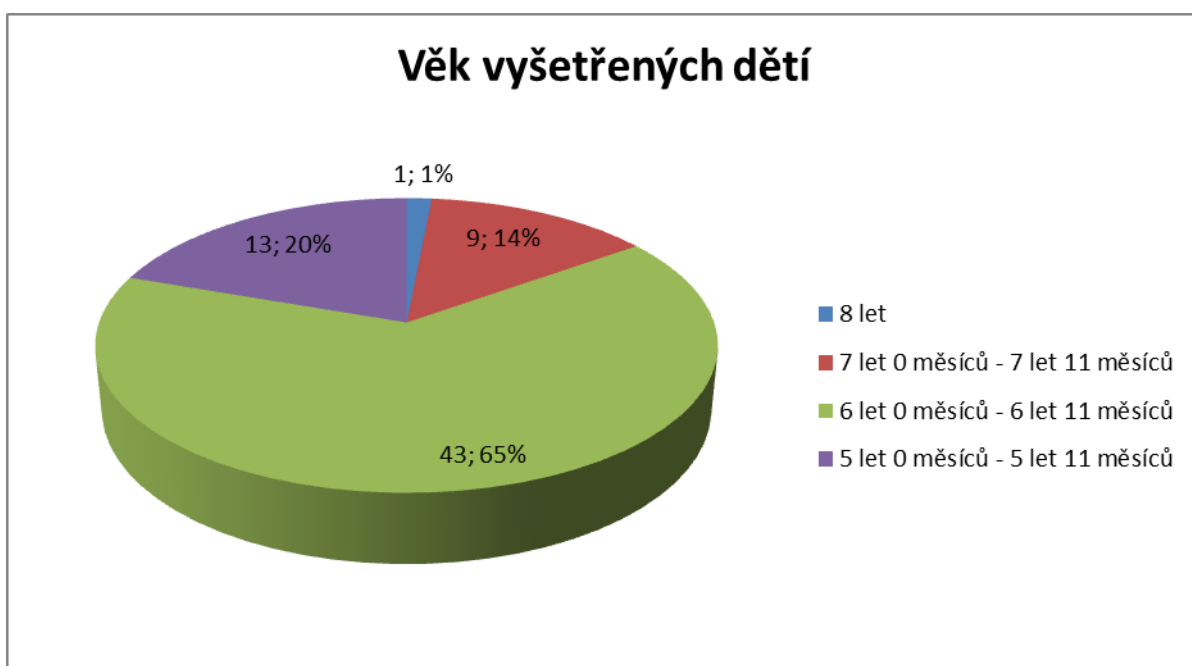
Vyšetřením bylo zjištěno, že jednotlivých zkoušek se zúčastnilo celkem 32 děvčat ve věku 5 až 8 let. 5 let a 0 měsíců – 5 let a 11 měsíců dosáhlo 8 děvčat, tj. 25%, 6 let 0 měsíců – 6 let

11 měsíců dosáhlo v době šetření 22 děvčat, tj. 69%, 7 let 0 měsíců – 7 let 11 měsíců dosáhla jedna dívka, tj. 3%, a 8 let dovršila rovněž jedna dívka, tj. 3%.

Graf č. 5 Věkový přehled vyšetřovaných dětí – chlapci

Graf č. 6 Věkový přehled vyšetřovaných dětí.

Vyšetření se zúčastnilo 13 dětí, tj. 20% ve věku 5 let 0 měsíců – 5 let 11 měsíců, 43 dětí, tj. 65% bylo ve věku 6 let 0 měsíců – 6 let a 11 měsíců a 9 dětí, tj. 14%, které dosáhly 7 let 0 měsíců – 7 let 11 měsíců. V době provádění vyšetření dětí mělo odklad školní docházky více chlapců než děvčat, i když dvě děvčata byla narozená už v průběhu roku 2003. Naopak dva chlapci dosáhli v době vlastního vyšetření průzkumu fonologického uvědomění přesně 5 let, Jedna dívka již dosáhla v době vyšetření 8 let.

5.4 Metody výzkumného šetření

Pro výzkumné šetření byly použity metody pedagogického výzkumu, jako je dotazník pro rodiče, testové metody, metoda vysvětlování, instruktáže, experimentování, individuální práce s dětmi a analýza výsledků činnosti.

Mezi testové metody byl zařazen výběr ze zkoušky Vyšetření fonematického sluchu podle E. Škodové, zkouška fonematického sluchu – rýmování (rozlišování sluchovou a zrakovou cestou). Druhou testovou metodou byla zkouška Rytmické reprodukce podle Z. Žlaba. O těchto vyšetřeních bylo již zmíněno v kapitole 4.4 Orientační zkoušky sluchové percepce s. 36, 39. Vlastním zkouškám vždy předcházely zácviky.

5.4.1 Dotazník pro rodiče

Dotazník je jednou z nejvíce používaných metod k získávání dat v pedagogickém výzkumu. V dotazníku jsou předem připravené a pečlivě formulované otázky, které mají logickou posloupnost. Dotazník zjišťuje mínění a názory dotazovaného. Ten odpovídá písemně (Chráská, 1998).

Dotazník, který byl využit v diplomové práci sloužil k uskutečnění sledování a vyšetřování jednotlivých dětí. Obsahem dotazníku byl souhlas rodičů ke spolupráci s jejich dítětem v oblasti zjišťování rozvoje uvědomování rýmů a rytmů prostřednictvím orientačních testů. Souhlas současně umožnil sběr nezbytných údajů o dítěti.

Dotazník měl kromě oslovení a stručného seznámení s obsahem šetření i dvakrát položky souhlasím / nesouhlasím, a to jednak s přímým sledováním dítěte v určeném termínu a se sběrem údajů prostřednictvím orientačních testů.

Další částí dotazníku bylo uvedení jména, data narození dítěte, bydliště a podpis rodičů. Závěrečná část dotazníku obsahovala pokyny k odevzdání, kontaktní emailovou adresu na autorku a poděkování za spoluúčast.

5.4.2 Zkoušky fonemického sluchu

Podkladem pro zkoušku fonemického sluchu byla sluchová diferenciací zvukově podobných slov, které se rýmují, viz. kapitola 4.4.4 s. 36 (Škodová, 1995).

O prvotní spolupráci byly požádány učitelky vybraných dětí, které děti seznámily s obrázky a jejich správným pojmenováním. Důvodem bylo předejít synonymům slov, které se nerýmují. Jako je například míč x balón, kos x pták, noc x tma, les x stromy atd. Rovněž některé věci na obrázcích děti nemusely vůbec poznat. Úkolem bylo pracovat a pojmenovat jednotlivé obrázky ještě před samotným provedením zkoušky. U dětí, u kterých rodiče souhlasili s vyšetřením, nebyly zjištěny žádné sluchové vady.

Zkouška se skládala ze tří částí, ze zácviků sluchovou cestou, zácviků zrakovou cestou a vlastní zkoušky, kterým vždy předcházela instrukce. Děti byly seznámeny s postupem vyšetření. Úkolem bylo nejprve sluchem poznat slova, která se rýmují. Druhá část byla zaměřena na hledání rýmů zrakovou cestou. Výsledky jednotlivých částí zkoušky byly zaznamenány do záznamového archu. Vyšetření fonemického sluchu trvalo u každého vyšetřovaného dítěte 15 – 20 minut.

5.4.2.1 Zkouška RÝMOVÁNÍ

Postup: „Řeknu ti dvě slova. Ty mi řekneš, jestli se rýmují nebo ne.“

Rýmují se **Jana** – **Hana**? Ano.

Rýmují se **párky** – **dům**? Ne.

- **Zácvik rozlišování slov sluchovou cestou (dvojice slov)**

myška – liška

pes – les

louka – kos

Postup: Pedagog seznámí děti s pokyny, kdy děti budou odpovídat ano, ne, nevím. Pak

říká dvojice slov – dítě reaguje nejprve **bez obrázků** - ano, ne, nevím.

Pedagog zapisuje výsledky do přehledné tabulky (viz. příloha č. 2).

Zácvik obsahuje 10 dvojic a z toho 3 dvojice, které se nerýmují.

Dvojice:

nos - kos	luk – puk	míč - rýč	nos – párek	dárek – párek
drak – mrak	nota – bota	les – louka	noc – moc	drak - bota

- **Zácvik – vlastní pokus vyhledávání rýmů zrakovou cestou**

Zácvik byl ukázkou, jak dítě zvládne pracovat s obrázky a současně rozlišovat sluchovou cestou zvuky mluvené řeči. Vlastní pokus probíhá takto: dítě vyhledává pomocí předložených obrázků dvojice, jejichž slova se rýmují. Slova na obrázcích dítě vyslovuje zřetelně, aby sluchově poznalo zvukovou shodu koncových hlásek. Pomocí zácviku se procvičují a zjišťují možné nedostatky v oblasti foneticko-fonologické.

Postup: K vysvětlení a zjednodušení zácviku pedagog předloží dítěti čtyři dvojice obrázků, z nichž se jedna dvojice nerýmuje. Dítě má za úkol vyhledat obrázky, které se rýmují a naopak oddělit ty, které k nim nepatří, tudíž se ve dvojici nerýmují. Jsou to tyto dvojice obrázků: nos – kos, pes – les, míč – puk, bota – nota (viz. příloha č. 3).

Vlastní zácvik pokračuje tak, že pedagog položí před dítě čtyři trojice obrázků vedle sebe. Dítě má za úkol vybrat, která slova na obrázcích se spolu rýmují. A opět oddělí slova, která se s nimi nerýmují (viz. příloha č. 4).

Pomůcky: obrázky myška – liška drak - mrak nota – bota les - pes
rýč pes luk dárek

Pedagog vyhodnocuje výsledek činnosti, výsledek zapisuje do předem připravené tabulky (viz. příloha č. 5).

- **Vlastní zkouška**

Vlastní zkouška byla prověřením, jak děti samostatně zvládnou zadaný úkol. Pedagog nezasahuje, pouze pozoruje a zaznamenává výsledek činnosti.

Postup: Pedagog předloží dítěti deset obrázků (viz. příloha č. 6). Děti samostatně vyhledávají a říkají dvojice slov s obrázkem. Děti tak vytvoří 5 dvojic. Pedagog zapisuje do příslušné tabulky (viz. příloha č. 7).

Pomůcky: 5 dvojic slov s obrázkem

5.4.3 Zkouška rytmické reprodukce

Vnímání a reprodukce rytmu úzce souvisí se sluchovým vnímáním a také úrovní motoriky. Podkladem pro zkoušku rytmické reprodukce u dětí předškolního věku byla zkouška reprodukce rytmu podle Z. Žlaba (Jirásek, Žlab, 1966). Zkoušce předcházely běžné aktivity v rytmičtějších slovech, hry na tělo, a to v rámci řízených činností v mateřské škole a seznámení s bzučákem.

Pomocí zkoušky rytmické reprodukce se procvičují a zjišťují možné nedostatky v oblasti sluchového vnímání, v nedostatku pohybového vyjádření a v neschopnosti udržet daný rytmus při opakování.

Zkouška se skládala z několika částí:

Instrukce, zácvičení sluchovou cestou pomocí bzučáku a vlastní zkoušky.

Na začátku děti procvičují, podle bzučáku, jaký slyší tón, jestli krátký nebo dlouhý. Před vlastní zkouškou byl proveden zácvičení rytmické reprodukce, který obsahoval pět rytmických struktur. Nejkratší rytmická struktura se skládala ze třech prvků, nejdelší z pěti prvků.

Děti byly seznámeny s postupem zácvičení. Pedagog prováděl zácvičkovou zkoušku pomocí bzučáku. Při předvedení rytmu bylo dítě otočeno zády. Dítěti byl dán pokyn, aby opakovalo to, co slyšelo. Strukturu reprodukovalo prostřednictvím bzučáku. Časové rozmezí zácvičení bylo u jednotlivců dvě až tři minuty. Výkony byly zaznamenávány do připravené tabulky.

5.4.3.1 Zkouška VNÍMÁNÍ RYTMU

Postup: Pedagog seznámí děti s bzučákem, předvede krátký a dlouhý tón, jejich rozlišení a reprodukci.

- **Zácvik rytmické reprodukce**

Dítěti bylo postupně předvedeno pomocí bzučáku pět rytmických struktur.

Postup: Pedagog předvede jednu strukturu a dítě ji reprodukuje pomocí bzučáku. Tak pokračuje v dalších strukturách (1 – 5). Každé dítě má maximálně dva pokusy. Pokud je první pokus správný, druhý už vynecháme. Zjištěné údaje zapisujeme.

Podrobnější tabulka s výsledky jednotlivých dětí (viz. příloha č. 8).

Tabulka č. 8 Zácvik - přehled rytmické struktury

	Struktura	První pokus	Druhý pokus
1.	• • •		
2.	— • •		
3.	• • • —		
4.	— • • —		
5.	— — —		

- **Vlastní zkouška**

Vlastní zkouška reprodukce struktur rytmu následovala sedm dní po zácviku.

Postup: Pedagog postupuje stejně jako u zácviku. Opět provádí zkoušku pomocí bzučáku.

Dítě je otočené zády a reprodukuje na vlastní bzučák. Počet rytmických struktur se rozšířil na deset, některé z nich byly uvedeny v zácviku. Děti měly jako u zácviku pouze dva pokusy. Výsledky zjištění pedagog zapisuje do předem připravené tabulky (viz. příloha č. 9).

Stručný přehled vlastní zkoušky reprodukce rytmu

Tabulka č. 9 Vlastní zkouška přehled struktur reprodukce rytmu

	Struktura	1. pokus	2. pokus
1.	• • •		
2.	— •		
3.	— • •		
4.	— — •		
5.	• — —		
6.	• • • —		
7.	— • —		
8.	• • —		
9.	— — —		
10.	— • • —		

6 Výsledky šetření

Šetření jednotlivých fází fonologického uvědomění u dětí předškolního věku umožnilo vyhodnocení stanovených hypotéz. Výzkumné šetření poskytlo informace o průběhu zjišťování rozlišování slov sluchovou a zrakovou cestou a rytmického cítění právě u dětí předškolního věku.

Výrazné odchylky v šetřeních vzhledem k věkovým zvláštnostem se neprojeví. Zde záleželo na kvalitě sluchového vnímání jednotlivých zkoumaných dětí. Významnou roli ve zkouškách fonologického uvědomění hrála také pozornost, sluchová paměť a sluchová diferenciací.

6.1 Výsledky zácvičování vyhledávání rýmů sluchovou cestou

Zápis výsledků do tabulky: správná odpověď /

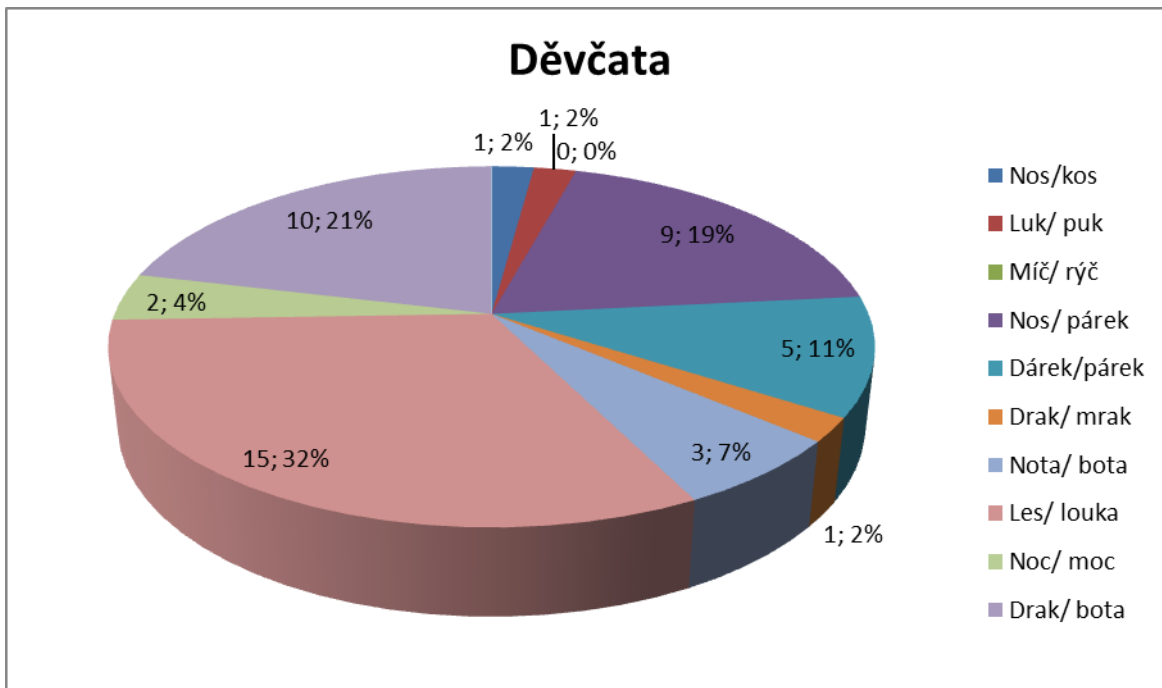
špatná odpověď nebo nevím -

Podrobná tabulka výkonů jednotlivých dětí (viz. příloha č. 2).

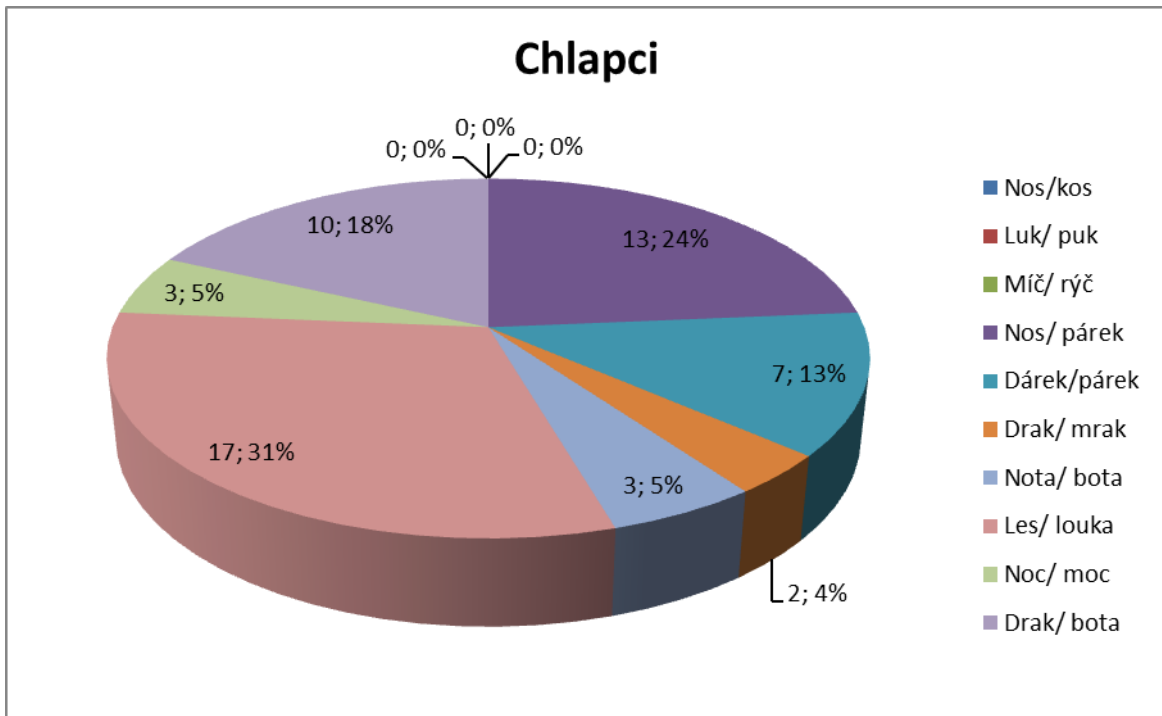
Tabulka č.10 Výsledky zácvičování sluchovou cestou podle pohlaví – počet chybných odpovědí

Pohlaví	Nos /kos	Luk/ puk	Míč/ rýč	Nos/ párek	Dárek/ párek	Drak/ mrak	Nota/ bota	Les/ louka	Noc/ moc	Drak/ bota	
děvčata	1	1	0	9	5	1	3	15	2	10	
	2%	2%	0%	19%	11%	2%	7%	32%	4%	21%	Σ100%
chlapci	0	0	0	13	7	2	3	17	3	10	
	0%	0%	0%	24%	13%	4%	5%	31%	5%	18%	Σ100%
Absolutní četnost v počtu chyb	1	1	0	22	12	3	6	32	5	20	
Relativní četnost v počtu chyb	1%	1%	0%	21%	12%	3%	6%	31%	5%	20%	Σ100%

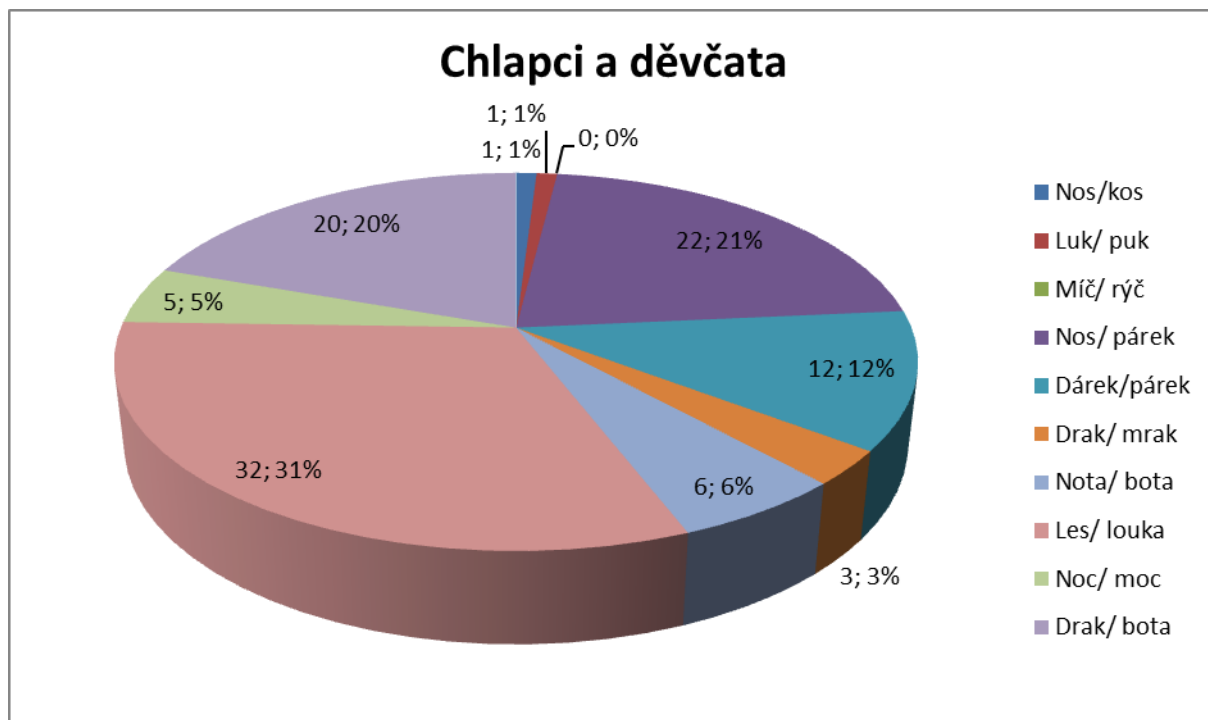
Graf č. 7a) Výsledek zácviku rozlišování slov sluchovou cestou podle pohlaví – děvčata

Graf č. 7b) Výsledek zácviku rozlišování slov sluchovou cestou podle pohlaví – chlapci.

Graf č. 8 Výsledek zácvičku rozlišování slov sluchovou cestou počet v chybovaných dvojicích slov – chlapci a děvčata

Třicet pět dětí zvládlo sluchový test zcela bez chyby. Ostatní děti chybovaly částečně (jedna až šest chyb), buď odpověděly špatně nebo nevěděly. Jedno dítě zcela nezvládlo. Všechny děti správně určily dvojici slov míč / rýč. Kromě jednoho případu správně reagovaly i na dvojice slov nos / kos, luk / puk. Nejvíce dětí 31% chybovalo ve slovech les / louka, kde je splekla stejná hláska na začátku slov. Obecně lze říci, že děti nejlépe reagovaly na slova s jednou slabikou.

6.2 Výsledky zácvičku vlastního vyhledávání rýmů zrakovou cestou

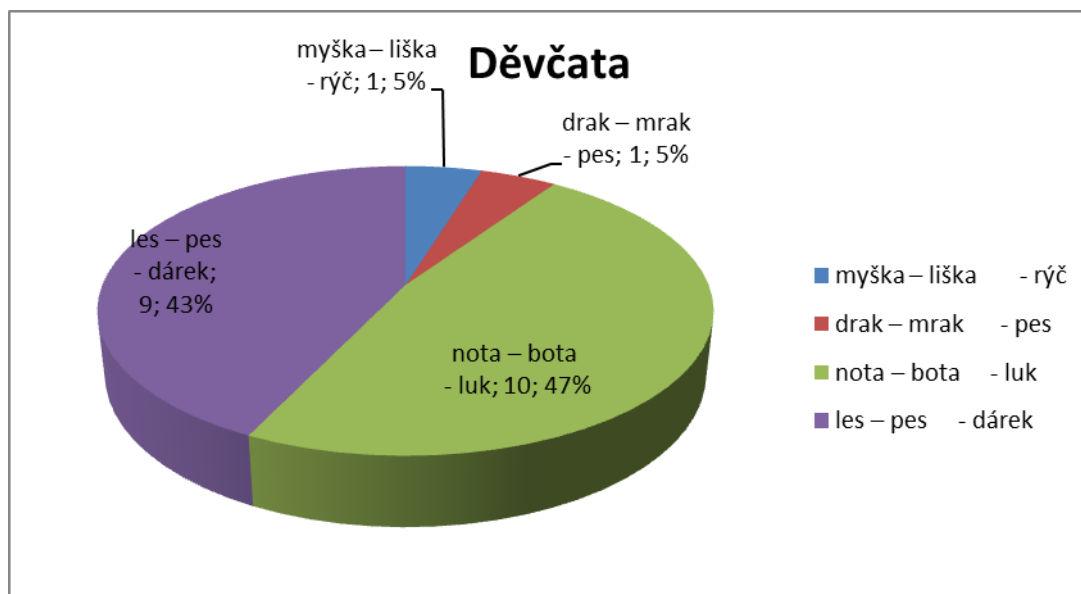
Zápis výsledků do tabulky: správná odpověď /

špatná odpověď nebo nevím -

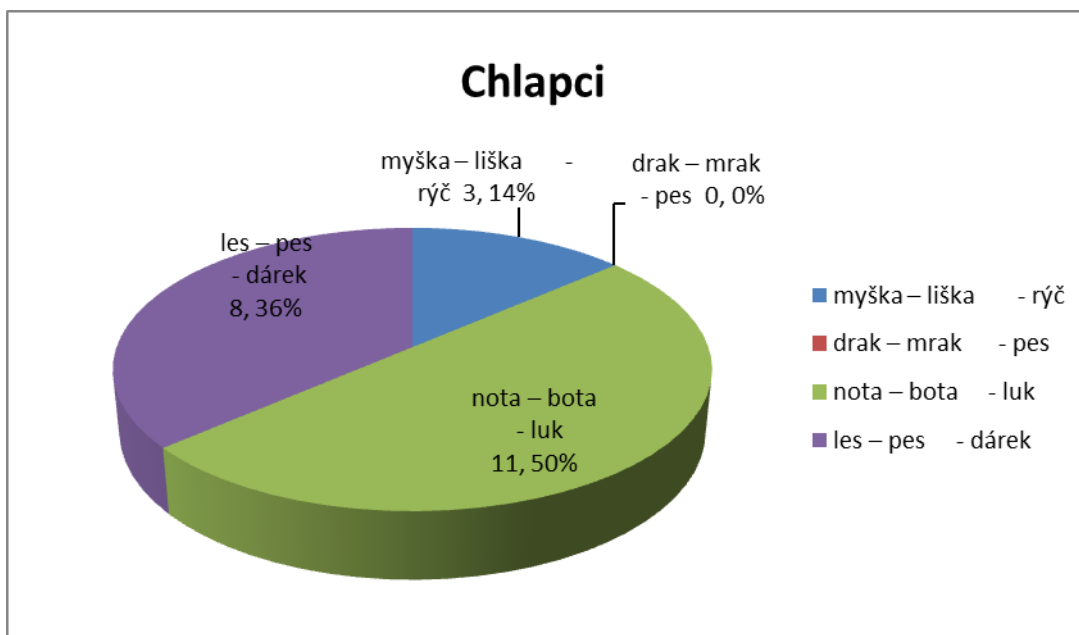
Tabulka č. 11 Četnost chyb ve vyhledávání jednotlivých rýmů pomocí obrázků.

Pohlaví	myška – liška - rýč	drak – mrak - pes	nota – bota - luk	les – pes - dárek	Počet chyb
Děvčata	1	1	10	9	21
	5%	5%	47%	43%	∑100%
Chlapci	3	0	11	8	22
	14%	0%	50%	36%	∑100%
Absolutní četnost v počtu chyb	4	1	21	17	∑ 43
Relativní četnost v počtu chyb	9%	2%	49%	40%	∑100%

Graf č. 9 Počet chyb ve vyhledávání jednotlivých rýmů pomocí obrázků – děvčata.

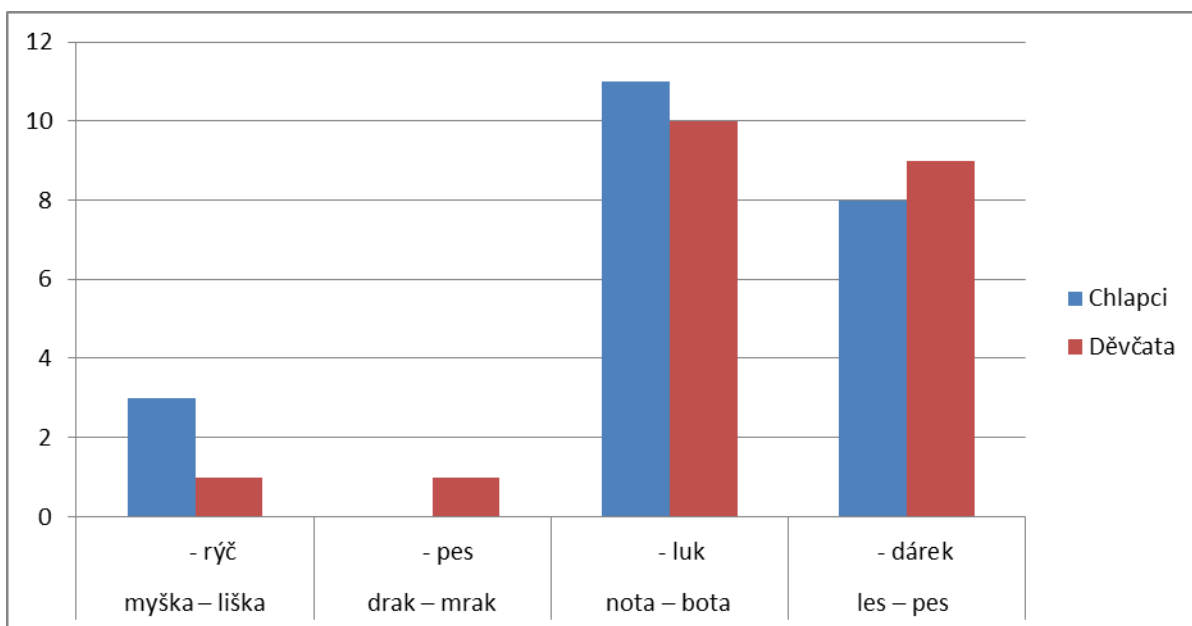

Graf č. 10 Počet chyb ve vyhledávání jednotlivých rýmů pomocí obrázků – chlapci.

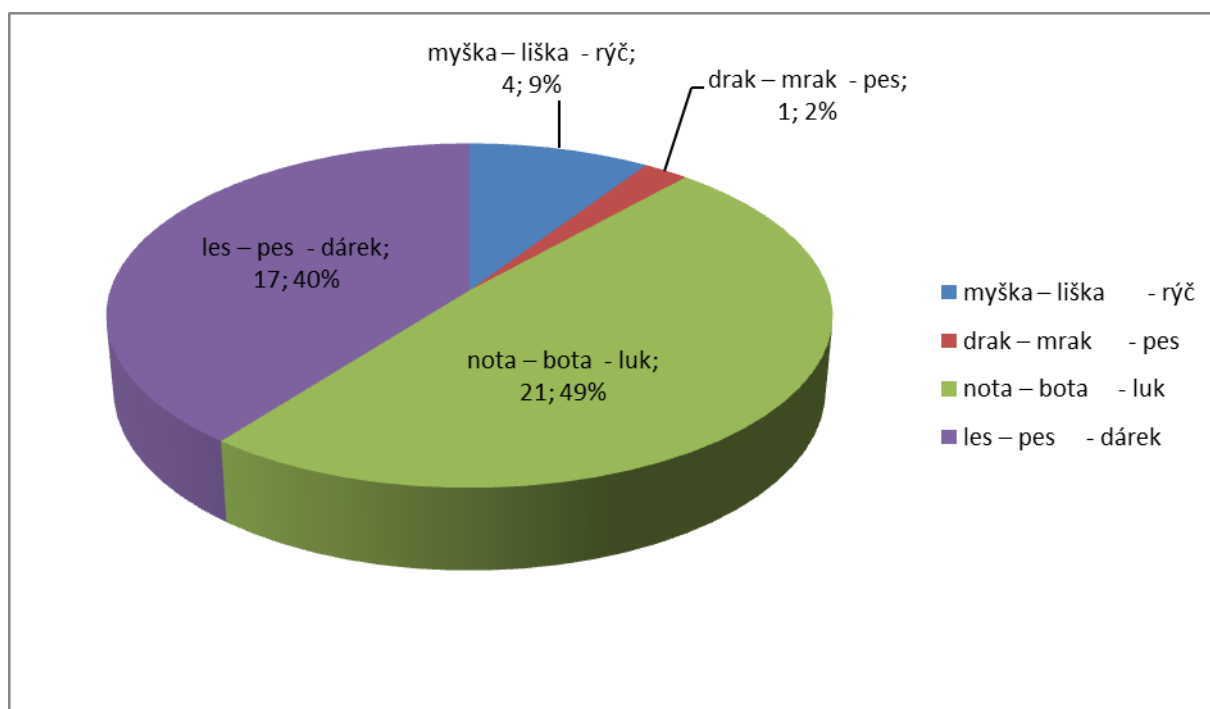

Při zácvikové zkoušce vyhledávání jednotlivých rýmů podle obrázků byla těsným výsledkem úspěšnější děvčata. S počtem 21 chyb, tj. 49% , kdy měla o jednu chybu méně než chlapci - 22chyb, tj. 51%.

Graf č. 11 Přehled chyb ve vyhledávání jednotlivých rýmů pomocí obrázků podle pohlaví.

Graf č. 12 Přehled chyb v hledaných rýmech pomocí obrázků.

Při analýze výsledků zácvikové zkoušky bylo zjištěno, že děti nejvíce chybovaly ve vyhledávání dvojic nota x bota x luk, tj. 49%, les x pes x dárek, tj. 40%. Dvojice rýmů ve většině případů nenašly. Důvodem bylo špatné pojmenování obrázků. Slovo les, tedy obrázek s vyobrazeným lesem zaměňovaly, za slovo stromy. Obrázek, na kterém byla nota, vůbec nepojmenovaly, i když zkoušce rýmů předcházelo procvičování pojmenování obrázků ve spolupráci s pedagogy.

6.3 Výsledky vlastní zkoušky vyhledávání rýmů zrakovou cestou

Zápis výsledků do tabulky (viz. příloha č. 7).

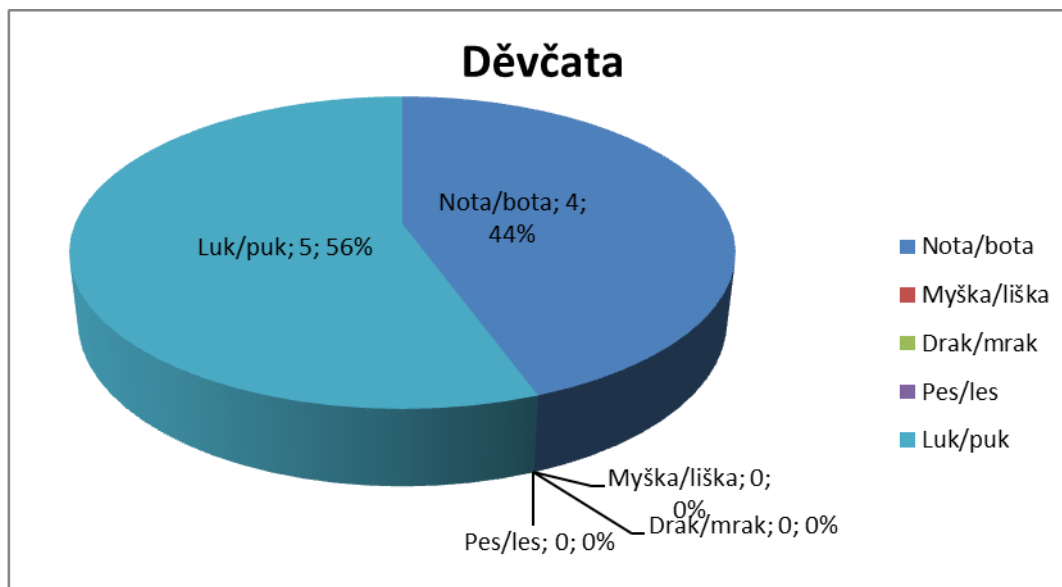
Správný výběr dvojice – ano, špatný výběr nebo žádný výběr – ne.

Zápis do tabulky ano /, ne /.

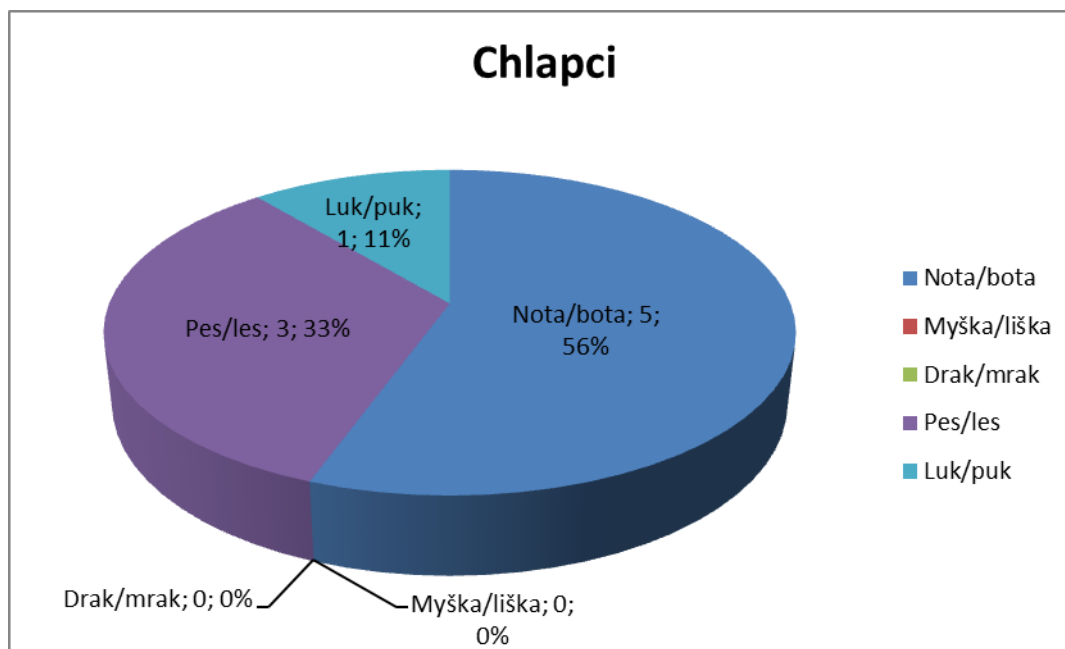
Tabulka č. 12 Výsledek vlastní zkoušky vytváření dvojic rýmů zrakovou cestou – počet chyb.

Pohlaví	Nota/bota	Myška/liška	Drak/mrak	Pes/les	Luk/puk	Absolutní a relativní četnost chyb
Děvčata	4	0	0	0	5	9
	44%	0%	0%	0%	56%	∑100%
Chlapci	5	0	0	3	1	9
	56%	0%	0%	33%	11%	∑100%
Absolutní četnost v počtu chyb celkem	9	0	0	3	6	∑18
Relativní četnost v počtu chyb	50%	0%	0%	17%	33%	∑100%

Graf č. 13 Výsledek vlastní zkoušky vytváření dvojic rýmů pomocí obrázků – četnost chyb děvčata.

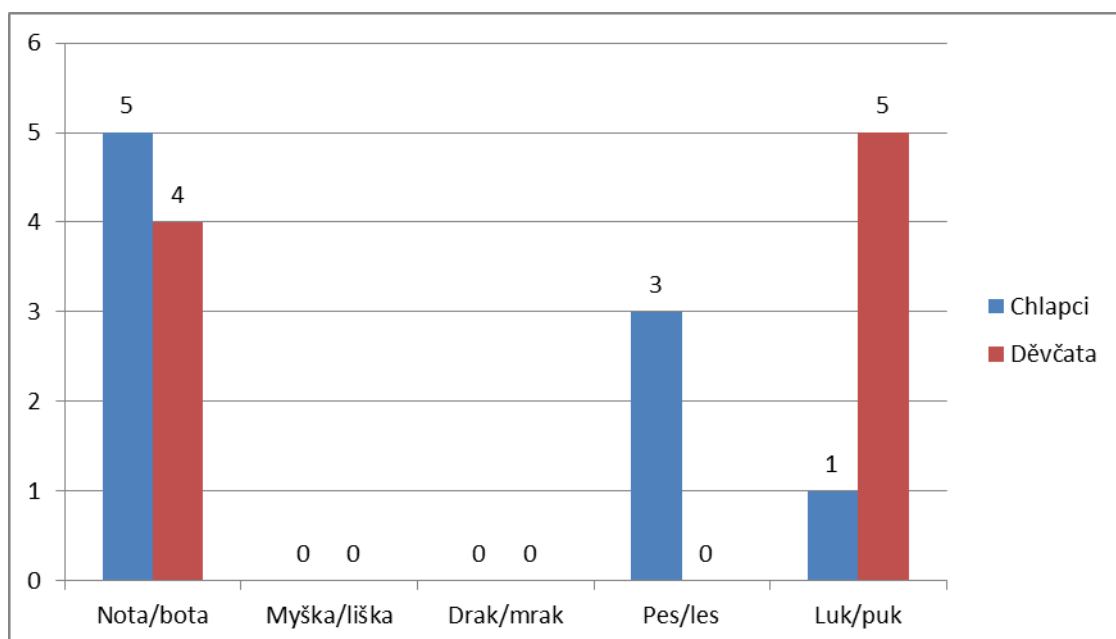

Graf č. 14 Výsledek vlastní zkoušky vytváření dvojic rýmů pomocí obrázků – četnost chyb chlapci.

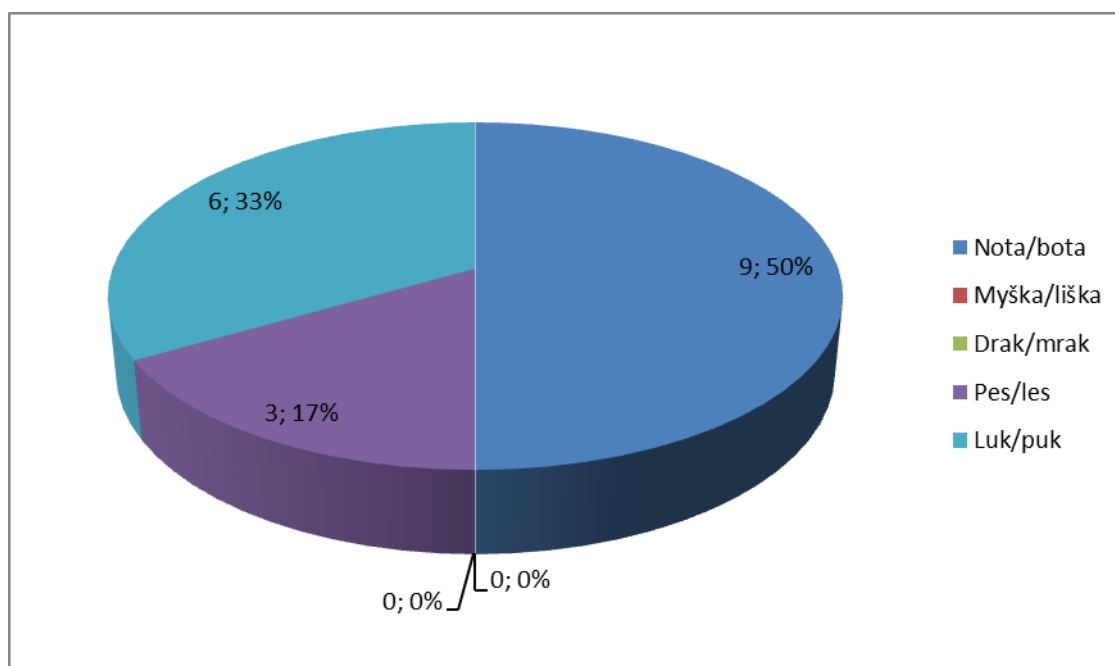

Děvčata více chybovala ve dvojici luk/puk, tj. 56%, nota/bota, tj. 44%. Špatně nebo chybně pojmenovala slovo puk. Chlapci měli nejvíce chyb ve dvojici nota/bota, tj. 56%, pes/les, tj. 33%. Slovo les chybující chlapci zaměňovali za slovo stromy. Opět někteří jedinci špatně pojmenovali objekty na obrázku jako u předešlého závěru. Důvodem je nesoustředěnost a nepozornost při činnosti.

Graf č. 15 Přehled chyb ve vlastní zkoušce ve vyhledávání jednotlivých rýmů pomocí obrázků podle pohlaví.

Graf č. 16 Výsledek vlastní zkoušky vytváření dvojic rýmů pomocí obrázků – četnost chyb chlapci a děvčata

Ve vlastní zkoušce vyhledávání rýmů pomocí obrázků bylo zjištěno, že děvčata i chlapci měli stejný počet chyb. Stejně jako u zácviku vyhledávání rýmů podle obrázků někteří jednotlivci špatně pojmenovali nebo si nemohli vybavit slovo nota. Nejvíce chybovalo ve dvojici slov nota/bota 9 dětí, tj. 50%, luk/puk 6 dětí, tj. 33%. Vyhledávání dvojic myška/liška, tj. 0%, drak/mrak, tj. 0% bylo zcela bez chyby. Po zácviku vyhledávání rýmů zrakovou cestou došlo k výraznému zlepšení ve vlastní zkoušce.

6.4 Výsledek zácviku rytmičké reprodukce

Zápis výsledků do tabulky: správná odpověď /

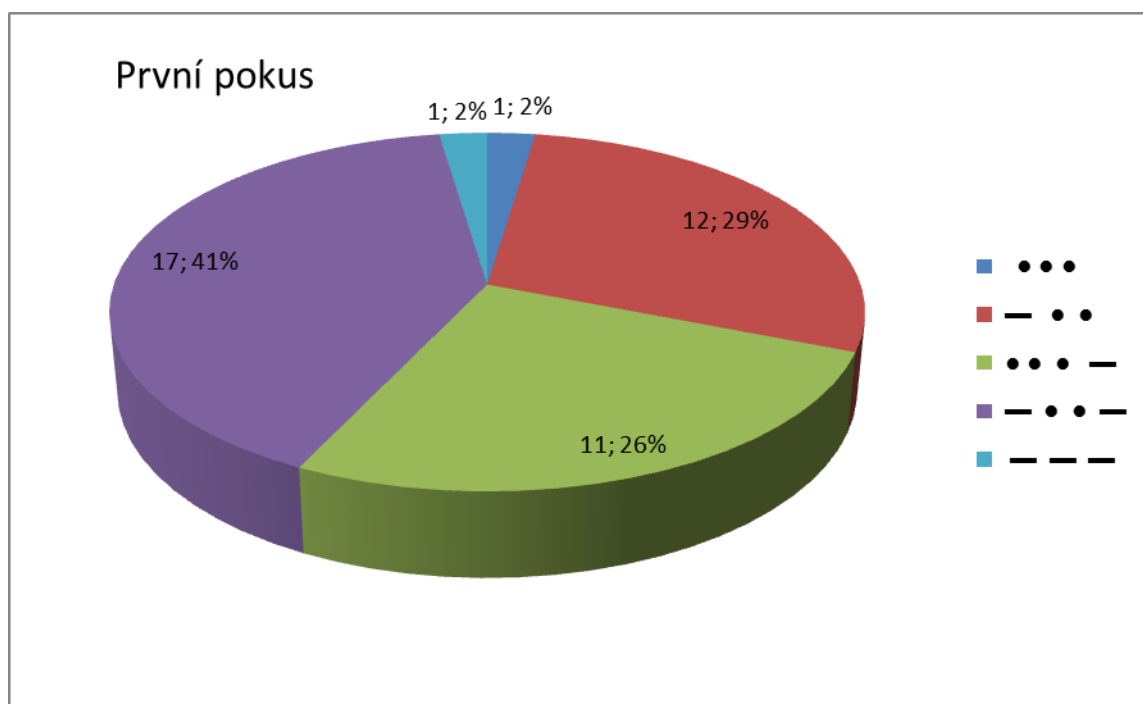
špatná odpověď -

Pokud dítě nezvládne ani druhý pokus, počítáme opět za chybu. Nejméně chyb 0, nejvíce možných chyb 10.

Tabulka č.13 Zácvik - chybovost v jednotlivých strukturách rytmů

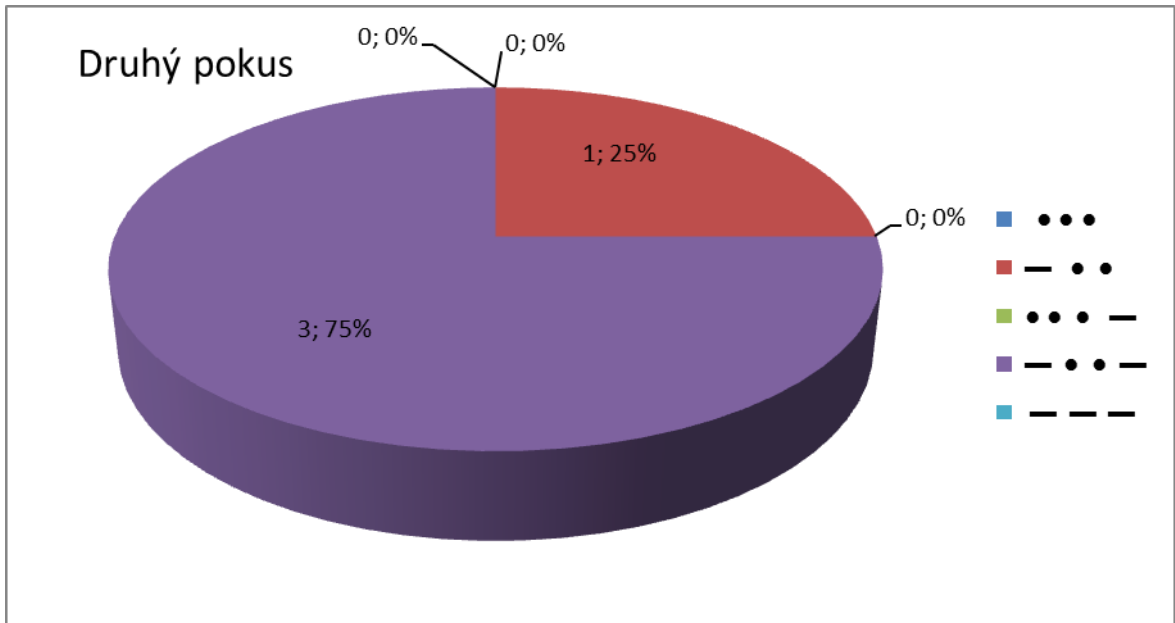
Struktury rytmů	• • •	— • •	• • • —	— • • —	— — —	
Počet chyb	1	12	11	17	1	42
První pokus	2%	29%	26%	41%	2%	Σ100%
Počet chyb	0	1	0	3	0	4
Druhý pokus	0%	25%	0%	75%	0%	Σ100%
Absolutní četnost chyb	1	13	11	20	1	Σ46
Relativní četnost chyb	2%	28%	24%	44%	2%	Σ100%

Graf č. 17a) Zácvik - chybovost v jednotlivých strukturách rytmů – první pokus.

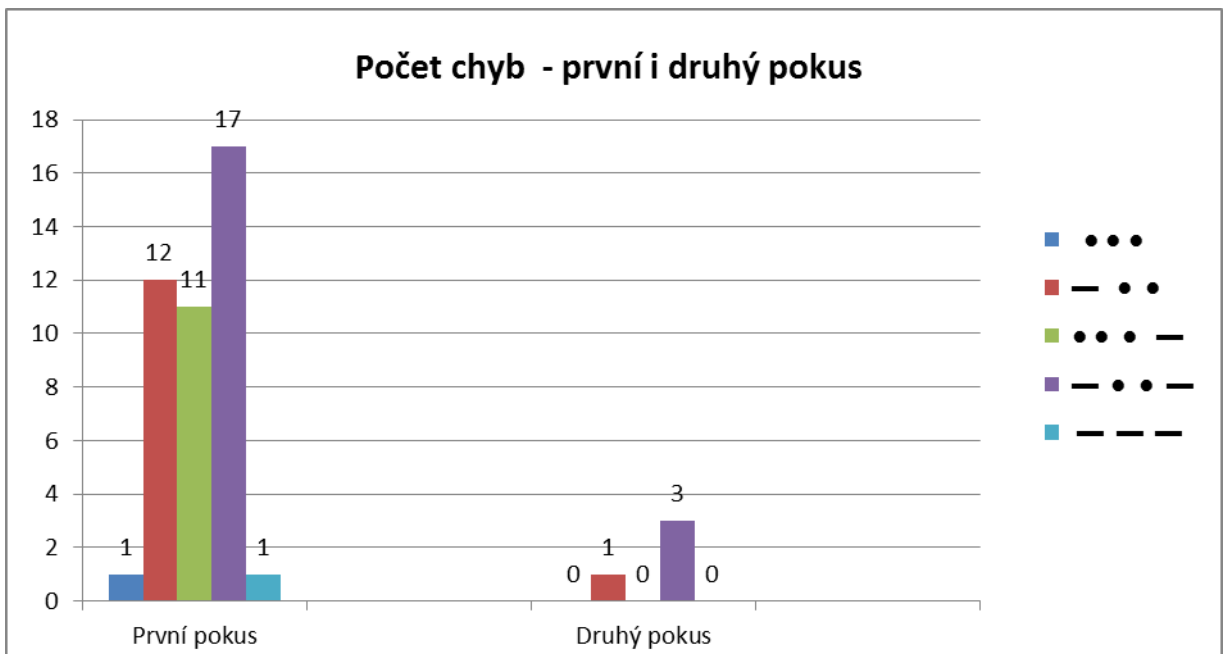
Na první pokus reprodukovalo předložené struktury rytmů správně 24 dětí, tj. 36% z celkového počtu 66.

Graf č.17b) Zácvek - chybovost v jednotlivých strukturách rytmů – druhý pokus.

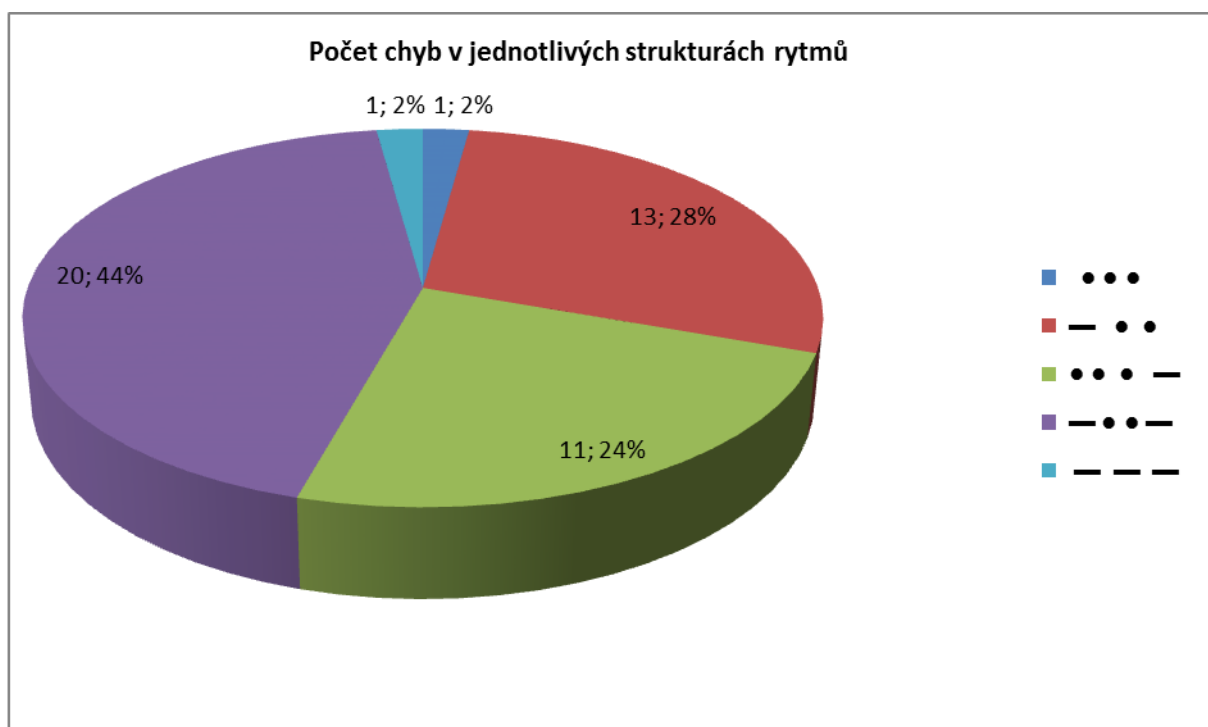

Druhý pokus zvládlo 38 dětí, tj. 90% ze 42, které ho absolvovaly. Pouze 4 děti, tj. 10% nezvládly reprodukci rytmu ani druhý pokus.

Graf č. 18 Zácvek – chybovost v reprodukci struktur v prvním i druhém pokusu.

Graf č. 19 Zácvik – celková chybovost v reprodukci rytmických struktur.

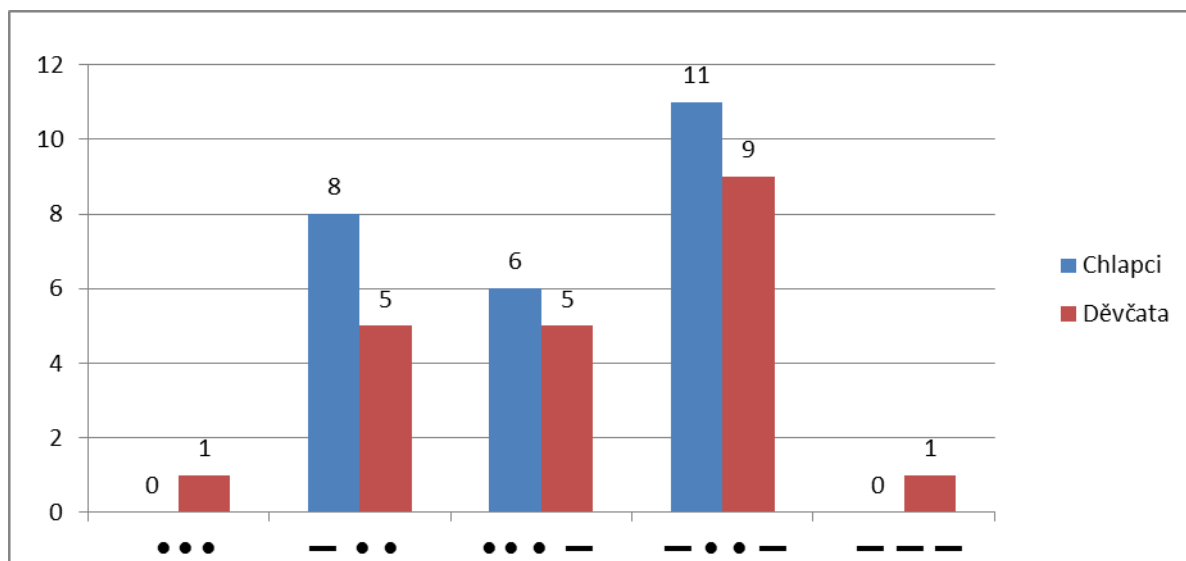

Při zácviku reprodukce rytmu pěti struktur děti nejvíce chybovaly v rytmech, které začínaly na dlouhý tón, 13 dětí, tj. 28% a ve struktuře sestavené ze čtyř prvků chybovalo 20 dětí, tj. 44%. Ve druhém pokusu chybovali jednotlivci čtyřikrát. Nejméně chybovaly děti v rytmu skládajících se ze třech prvků se stejnou délkou tónů jdoucích po sobě 1 dítě, tj. 2%.

Tabulka č. 14 Zácvik – chybovost v rytmech podle pohlaví.

Struktury rytmů	●●●		- ●●		●●●-		- ●●-		- - -		Celkem chyb
	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	
Počet pokusů											
Děvčata	1	0	4	1	5	0	8	1	1	0	21
Chlapci	0	0	8	0	6	0	9	2	0	0	25
Celkem chyb	1	0	12	1	11	0	17	3	1	0	Σ46

Graf č. 20 Zácvik – chybovost v rytmech podle pohlaví.

Při zácviku reprodukce rytmu podle celkové četnosti chyb více chybovali chlapci 54%. Děvčat chybovalo o 4 méně, tj. 46%. V dalším zkoumání bylo zjištěno, že v některých strukturách chybovala více děvčata /•••/— — —/. U struktur /— ••/ — •• — / chybovali více chlapci. Ve struktuře rytmu /••• —/ u obou pohlaví byl rozdíl pouze o jednu chybu.

6.5 Výsledek vlastní zkoušky reprodukce rytmu

Zápis výsledků do tabulky: správná odpověď /

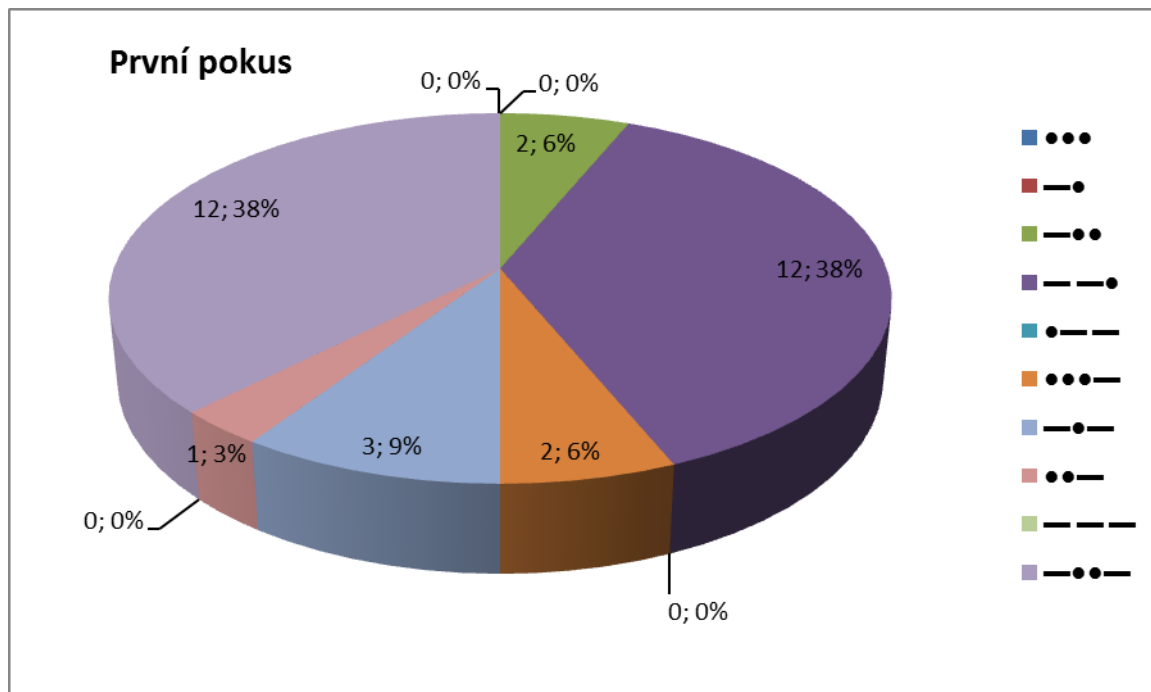
špatná odpověď -

Podrobnější zápis výsledků jednotlivých dětí (viz. příloha č. 9).

Tabulka č. 15 Vlastní zkouška- počet chyb v jednotlivých strukturách rytmtů

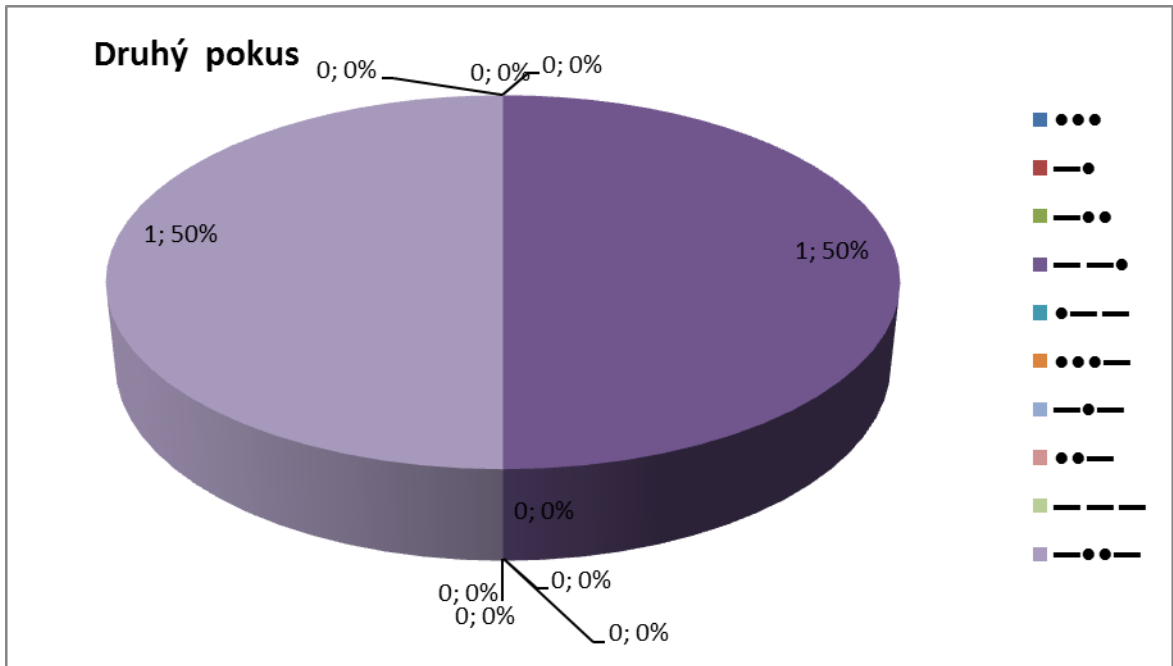
Struktura rytmtů	●●●	—●	—●●	—●●●	●—	●●●	—●—	●—	—●—	—●—	
Počet chyb	0	0	2	12	0	2	3	1	0	12	32
První pokus	0%	0%	6%	38%	0%	6%	9%	3%	0%	38%	∑100%
Počet chyb	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	2
Druhý pokus	0%	0%	0%	50%	0%	0%	0%	0%	0%	50%	∑100%
Absolutní četnost Celkem chyb	0	0	2	13	0	2	3	1	0	13	∑34
Relativní četnost celkem chyb	0%	0%	6%	38%	0%	6%	9%	3%	0%	38%	∑100%

Graf č. 21 a) Vlastní zkouška - chybovost v jednotlivých strukturách rytmtů – první pokus.

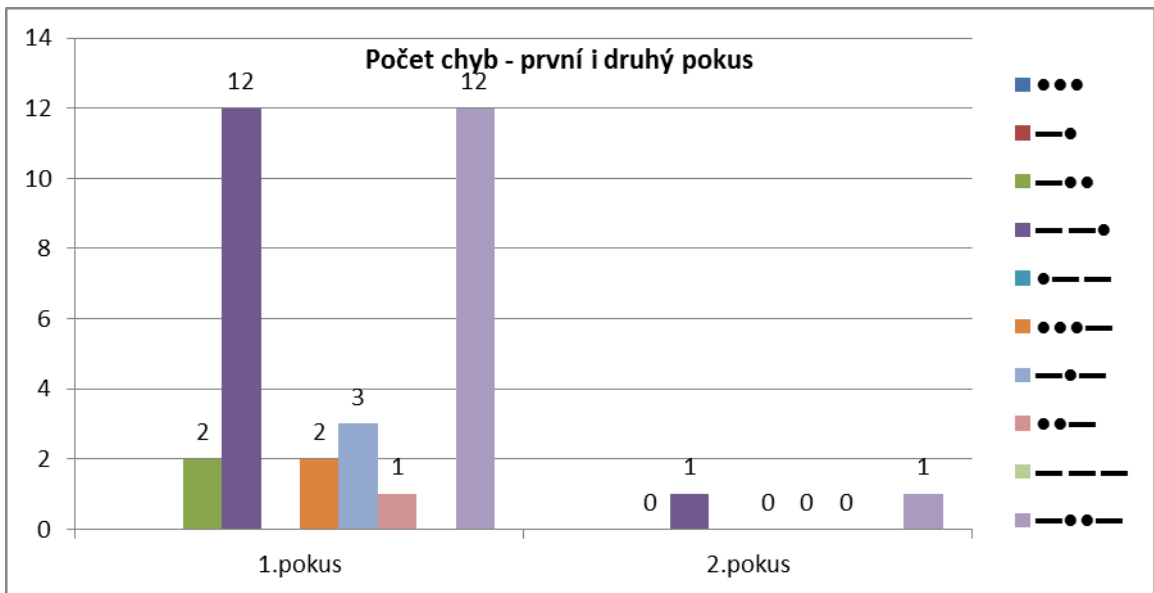
Při prvním pokusu u vlastní zkoušky děti chybovaly 32 krát, tj. 48% a to opět ve strukturách, které začínaly dlouhým tónem a měly větší počet rytmických prvků. Správně reprodukovalo na první pokus 34 dětí, tj. 52% z 66 testovaných.

Graf č. 21 b) Vlastní zkouška - chybovost v jednotlivých strukturách rytů – druhý pokus.

Srovnáme-li výsledek druhého pokusu u vlastní zkoušky, zde chybovaly i ve druhém pokusu 2 děti, tj. 50% u struktury /—●●—/ a 50% u struktury /— —●/. Zjištěno bylo, že ve vlastní zkoušce došlo ve druhém pokusu k výraznému zlepšení.

Graf č. 22 Vlastní zkouška – chybovost v reprodukci struktur v prvním i druhém pokusu.

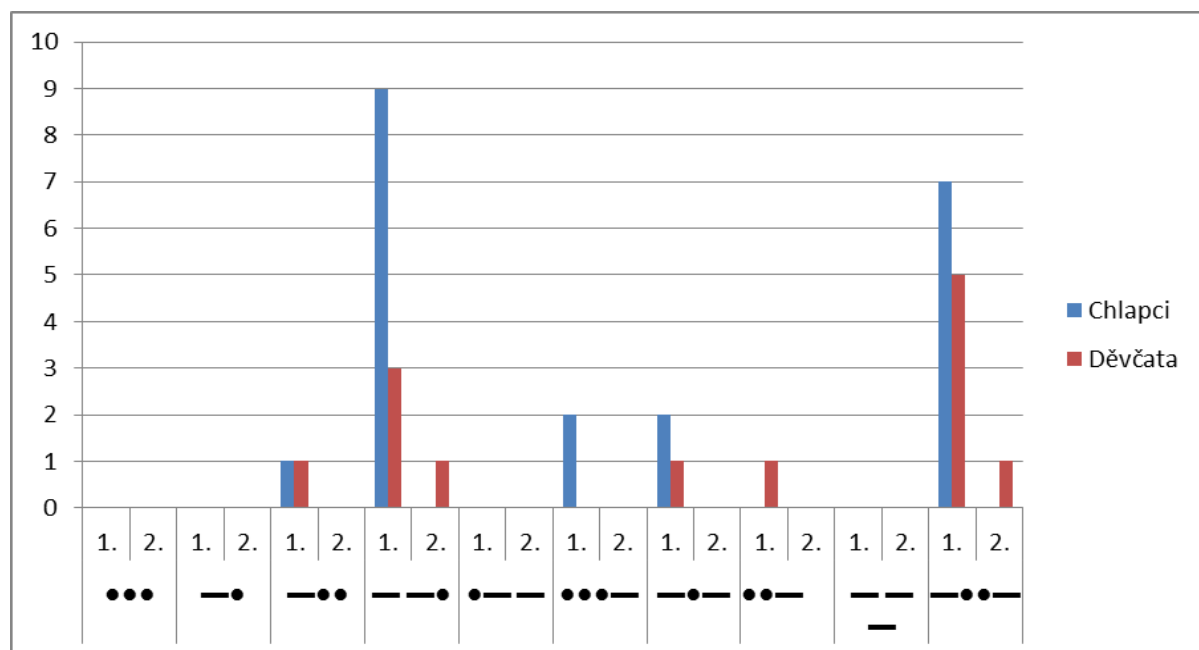

Vlastní zkouška potvrdila zlepšení jednotlivců ve sluchovém vnímání jednotlivých struktur rytmů. V prvním pokusu vlastní zkoušky chybovalo méně dětí než při zácvikovém prvním pokusu, přestože vlastní zkouška obsahovala o pět rytmických struktur více.

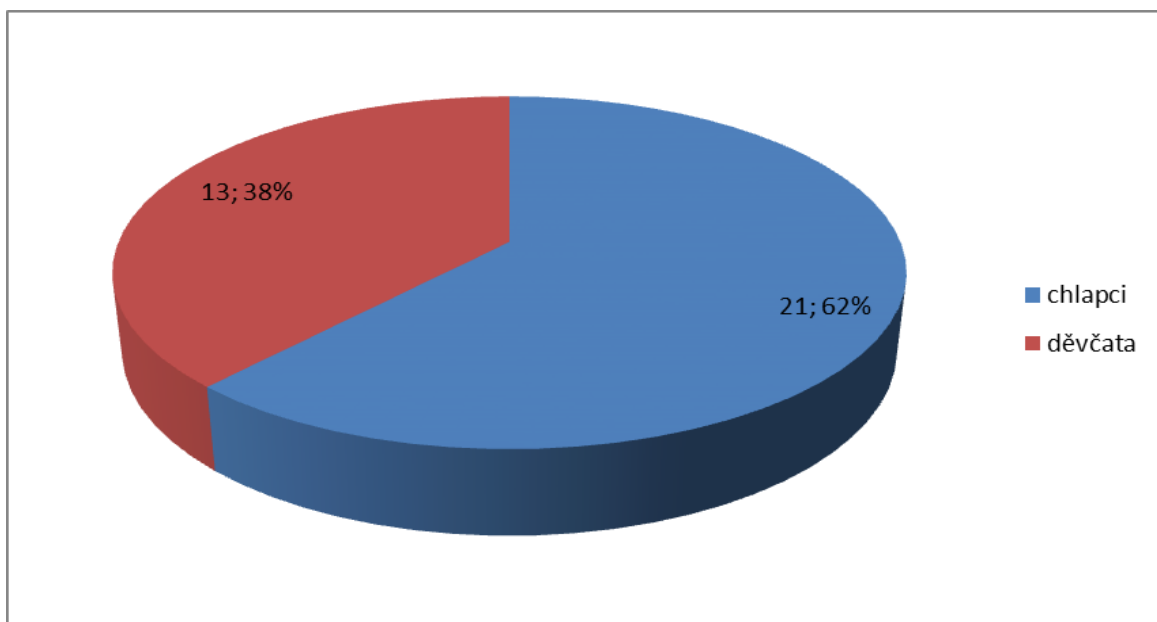
Tabulka č. 16 Vlastní zkouška – chybovost v rytmech podle pohlaví.

Pokusy	●●●		—●		—●●		—●●●		●—●		●●●—		—●—		●●—		—●—		—●●—		Počet chyb
	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	
Chlapci	0	0	0	0	1	0	9	0	0	0	2	0	2	0	0	0	0	0	7	0	21
Děvčata	0	0	0	0	1	0	3	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	5	1	13
Počet chyb	0	0	0	0	2	0	12	1	0	0	2	0	3	0	1	0	0	0	12	1	34

Graf č. 23a) Vlastní zkouška – chybovost v rytmech podle pohlaví.

Graf č. 23b) Vlastní zkouška – chybovost v rytmech podle pohlaví.

Pokud srovnáme počet chyb při reprodukci rytmů ve vlastní zkoušce pomocí bzučáku, tak více chybovali chlapci- 21, tj 62% než děvčata – 13, tj. 38%.

7 Zhodnocení výzkumného šetření a vyvození závěru hypotéz

Na začátku výzkumného šetření byly stanoveny dvě hypotézy. Každá z těchto hypotéz se týkala jedné z částí výzkumného šetření (rýmů, rytmů). První hypotéza H1 se zaměřila na zjištění vnímání rýmů sluchovou a zrakovou cestou. Výsledek výzkumného šetření umožnil jejich srovnání. Druhá hypotéza H2 se zaměřila na sluchové vnímání struktur rytmů. Výsledkem bylo srovnání úspěšnosti správné reprodukce rytmů prvního a druhého pokusu. Při zpracovávání dotazníků a výsledků jednotlivých zkoušek prostřednictvím tabulek a grafů byly postupně porovnávány výsledky, které směřovaly k vyvození závěrů stanovených hypotéz. Se zjištěnými výsledky výzkumu došlo k následujícím závěrům.

Hypotéza č.1: Děti lépe vnímají rýmy sluchovou cestou než zrakovou.

Vnímání rýmů sluchovou cestou bylo podle zjištěných výsledků horší než při vnímání zrakem, pomocí obrázků. Problém poznávání rýmů sluchovou cestou se vyskytoval zejména u víceslabičných slov nebo u slov se stejnou hláskou na začátku slova.

Děti se lépe soustředily při práci s obrázkem. Při zrakovém vnímání se projevilo pouze chybné vyložení si slova, které bylo součástí rýmu. Pokud dítě špatně pojmenovalo obrázek nenašlo rým. 48 dětí, tj. 73% z 66 testovaných úspěšně zvládlo zkoušku zrakovou cestou, tedy bez chyby.

U zkoušky zácviku sluchovou cestou bylo úspěšných 35 dětí tj. 53% z celkového počtu testovaných 66 dětí. Z výsledků zkoušek vyplývá, že hypotéza H1 není pravdivá. Testované děti lépe vnímaly rým zrakovou než sluchovou cestou. Právě pomocí zrakové podpory, pomocí obrázků, byly děti ve vyhledávání rýmů úspěšnější.

Hypotéza č.2: Většina dětí správně reprodukuje rytmus již na první pokus než až na druhý.

Vzhledem ke zjištěným výsledkům byla potvrzena druhá dílčí hypotéza jako pravdivá. Většina dětí, jak u zácviku 24, tj. 36%, tak i u vlastní zkoušky 34, tj. 52% z celkového počtu 66, 100% správně reprodukovala rytmické struktury již na první pokus. Celkově zvládlo

v obou zkouškách na první pokus reprodukci rytmů 58 dětí, tj. 88%. Druhý pokus využilo 8 dětí, tj. 12%. Výsledku hodně pomohl zácvik rytmů, kde se děti s jednotlivými rytmickými strukturami seznamovaly a procvičovaly je.

Závěr

Předškolní období je jednou z nejdůležitějších etap vývoje člověka. Charakterizuje ji velká dynamika vývoje v různých oblastech. Působení výchovného a vzdělávacího procesu v předškolním věku ovlivňuje celkovou osobnost dítěte. Snahou rodičů a pedagogů je poskytnout dítěti všestranný rozvoj.

Mateřská škola se ve spolupráci s rodiči na rozvoji jedince podílí. Většina dětí pobývá v mateřské škole polovinu svého času. Seznamuje se s vrstevníky, s prostředím předškolního zařízení a s normami chování v širším kolektivu. Kromě sociální zralosti dítě získává dovednosti a znalosti v oblasti kognitivní, fyzické. Různorodé činnosti a aktivity přispívají k úspěšnému vstupu do základního vzdělávání. Jednou z těchto činností a aktivit je rozvíjení sluchové percepce.

Téma diplomové práce je zaměřeno na oblast fonologického uvědomění, které zahrnuje rýmování, vnímání a reprodukci rytmu aj. Uvedenými aktivitami se dítě ve fonologické oblasti zdokonaluje.

Diplomová práce vycházela z terminologie dané oblasti. Zaměřila se na jednotlivé fonologické procesy a jejich význam při běžných činnostech a aktivitách v předškolním období. Přínosem je uvedení orientačních testů sluchové percepce. Pomocí nich lze odhalit nedostatky v této oblasti vývoje dítěte. Prevence, procvičování a získávání fonematických schopností vede dítě ke správnému a kvalitnímu čtení.

Pomocí vybraných uvedených orientačních testů sluchové percepce byla zjišťována celková úroveň sluchového rozlišování, vnímání a reprodukce rytmu. Děti v průběhu šetření pracovaly aktivně, činnostem předcházela průběžná orientační zkouška sluchu. Při orientační zkoušce sluchu nebyly u dětí zjištěny žádné nedostatky – všechny byly v dané normě. Při zácviku a vlastních zkouškách, byla důležitá motivace. Vzhledem k zácvikům před jednotlivým šetřením byly výsledky vlastní zkoušky mnohem úspěšnější. Při zácviku rozlišování slov sluchovou cestou uspělo 35 dětí. Výsledek vlastní zkoušky vytváření rýmů zřakovou cestou zvládlo úspěšně 54 dětí. Při zácviku rytmické reprodukce pomocí bzučáku bylo úspěšných na první pokus 24 dětí z celkového počtu 66 dětí. Druhý pokus zvládlo 38 dětí z počtu 42 dětí, které tento druhý pokus činily. U vlastní zkoušky reprodukce rytmu na první pokus bylo úspěšných 34 dětí z celkového počtu 66 dětí. Na druhý pokus bylo úspěšných 30 dětí z 32. Rozdílly ve výsledcích jednotlivých šetření mezi

pohlavím a věkovým rozdílem dětí s odkladem a bez odkladu (nástupu do první třídy základní školy) jsou nepatrné.

Hypotéza č. 1 se nepotvrdila. Podle zjištěných výsledků děti lépe vnímaly rýmy zrakovou cestou než sluchovou. Hypotéza č. 2 vzhledem ke zjištěným výsledkům byla potvrzena. Většina dětí správně reprodukovala rytmus již na první pokus než až na druhý. Diplomová práce může být určena k využití pedagogům mateřských škol k získání povědomí o možnostech rozvoje a reedukace v oblasti fonologického uvědomění.

Je-li v mateřské škole s dětmi pracováno aktivně vzhledem k jejich věkovým zvláštnostem, je patrné, že soustavná cvičení v předškolním věku i v českém prostředí působí na děti při pozdějším školním období pozitivně.

Použitá literatura:

- ATKINSONOVÁ, R. a kol. *Psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-640-3.
- BEDNÁŘOVÁ, J. *Sluchové vnímání*. Brno: Pedagogicko-psychologická poradna, 2008.
- CIMLEROVÁ, P. a kol. *Diagnostika specifických poruch učení u adolescentů a dospělých osob*. Praha: IPPP, 2007. ISBN 978-80-86856-41-4.
- DVOŘÁK, J. *Logopedický slovník*. 3. upravené a rozšířené vydání. Ždár nad Sázavou: Logopedické centrum, 2007, s. 178. ISBN 978-80-902536-6-7.
- GÚTHOVÁ, M. *Dyslália*. In KEREKRÉTIÓVÁ, A. a kol. *Základy logopedie*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2009. ISBN 978-80-223-2574-5.
- HALAMOVÁ, A., MATĚJČEK, Z. *Zkouška rýmování na počátku školní docházky*. Psychológia a patopsychológia dieťaťa, 1988.
- CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
- JIRÁSEK, J., ŽLAB, Z., MATĚJČEK, Z. *Poruchy čtení a psaní. Vývojová dyslexie*. Praha: SPN, 1966.
- JOŠT, J. *Čtení a dyslexie*. Praha: Grada, 2011, s. 76, 77, 79. ISBN 978-80-247-3030-1.
- KAVKA, S. *Fonetika a fonologie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1994. ISBN 80-7042-403-6.
- KLENKOVÁ, J. *Diagnostika předškoláka*. Brno: MC 2003.
- KLENKOVÁ, J. *Logopedie*. Praha: Grada, 2006, s. 40. ISBN 80-247-1110-9.
- KLENKOVÁ, J.: *Kapitoly z logopedie I*. Brno: Paido, 1997. 167s. ISBN 80-85931-41-9.
- KLENKOVÁ, J. *Kapitoly z logopedie I*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-88-5.
- KRAUS a kol. *Slovník cizích slov A-Ž*. Praha: Academia, 2006, s. 252. ISBN 80-200-1415-2.
- LECHTA, V. a kol. *Terapie narušené komunikační schopnosti*. Martin: Osveta, 2002. ISBN 80-8063-092-5.
- MACUROVÁ, A. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 137.
- MATĚJČEK, Z. *Dyslexie. Specifické poruchy čtení*. Jinočany: H&H, 1995. ISBN 80-85787-27-X.
- MICHÁLKOVÁ, Z. a kol. *Speciálně pedagogická čítanka*. Praha: Univerzita Karlova, 2003. ISBN 80-7290-109-5.
- MIKULAJOVÁ, M., DOSTÁLOVÁ, A. *V krajině slov a hlásek. Trénink jazykových schopností podle D. B. Elkonina*. Bratislava: Dialóg spol. s r. o., 2004. ISBN 80-968502-2-9.

- MIKULAJOVÁ, M. a kol. *Terapia špecifických porúch učenia*. In LECHTA, V. a kol. *Terapia narušenej komunikačnej schopnosti*. Martin: Osveta, 2002. ISBN 80-8063-092-5.
- MIKULAJOVÁ, M. *Špecifické poruchy učenia*. In KEREKRÉTIOVÁ, A. a kol. *Základy logopédie*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2009, s. 290-306. ISBN 978-80-223-2574-5.
- NOVOSAD, L. *Základy speciálneho poradenství*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7367-174-3.
- OHNESORG, K. *Fonetika pro logopedy*. Praha: Univerzita Karlova, 1985.
- PEUTELSCHMIEDOVÁ, A., VITÁSKOVÁ, K. *Logopedie*. Olomouc: UP, 2005. ISBN 80-244-1088-5.
- PRŮCHA J. a kol. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995, s. 254. ISBN 80-7178-029-4.
- ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ D. a kol. *Dětská klinická psychologie*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2006. ISBN 80-247-1049-8.
- ŠÍŠKA, Z. *Fonetika a fonologie*. Olomouc: UP, 2002. ISBN 80-244-0428-1.
- ŠKODOVÁ, E., JEDLIČKA.I. *Klinická logopedie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-546-6.
- ŠKODOVÁ, E., MICHEK, F., MORAVCOVÁ, M. *Hodnocení fonemického sluchu u předškolních dětí*. Praha: Realia, 1995. ISBN 80-238-0312-3.
- ŠTĚPÁN, J., PETRÁŠ, P. *Logopedie v praxi*. Praha: Septima, 1995. ISBN 80-85801-61-2.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005, s. 140. ISBN 80-246-0956-8.
- ZELINKOVÁ, O. *Dyslexie v předškolním věku*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-321-5.
- ZELINKOVÁ, O. *Poruchy učení*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-514-1.
- ZELINKOVÁ, O. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program*. Praha: Portál, 2001, s. 76. ISBN 80-7178-544-X.
- ZEZULKOVÁ, E. *Logopedická prevence v předškolním věku*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007.
- ŽLAB, Z. *Zkouška jazykového citu*. Mikrodata, Ostrava 1992.

Internetové odkazy:

KRČMOVÁ, M. : Základní pojmy z fonologie /online/.c2009, poslední revize 17.2. 2009 /staženo 2009-03-10/. Dostupné z <http://is.muni.cz/elportal/estud/ff/js07/fonetika/materialy/index.html>

Přílohy:

Příloha č. 1 Dotazník pro rodiče.

Příloha č. 2 Seznam dětí – vyšetření zácviku sluchovou cestou.

Příloha č. 3 Zácvik - vyhledávání rýmů, vlastní pokus s obrázky (čtyři dvojice obrázků, jeden se nerýmuje).

Příloha č. 4 Zácvik – vlastní pokus s obrázky (pět obrázků – výběr, co se rýmuje).

Příloha č. 5 Zápis zácviku - vyhledávání rýmů zrakovou cestou.

Příloha č. 6 Vlastní zkouška s obrázky – pět dvojic s obrázky (vyhledávání rýmů).

Příloha č. 7 Zápis vlastní zkoušky s obrázky.

Příloha č. 8 Zápis zácviku rytmické reprodukce.

Příloha č. 9 Zápis vlastní zkoušky reprodukce rytmu pomocí bzučáku.

Příloha č. 1

Vážení rodiče,

jsem studentka 1. ročníku oboru Předškolní pedagogika na Univerzitě Palackého v Olomouci. V rámci své diplomové práce nazvané Fonologické uvědomění u dětí předškolního věku se zaměřuji na sledování uvědomování rýmů a vnímání rytmu.

Ráda bych spolupracovala s Vaším dítětem. Obracím se na Vás proto s žádostí, zda by to bylo možné.

Bude zajištěna plná anonymita respondentů i škol, které budou do sledování zařazeny. Získané údaje nebudou zpřístupněny žádné třetí osobě a budou sloužit pouze pro účely výše uvedené diplomové práce a ponechány u autorky diplomové práce. Šetření proběhne od 1. února 2011 do 27. května 2011 v Mateřské škole Prostějov, ul. Šárka a jejich odloučených pracovištích na ulici Dvořákova, Libušina a Žešov.

Vážení rodiče,

prosím Vás o potvrzení Vámi zvolené možnosti (souhlasím-nesouhlasím).

1. Souhlasím – nesouhlasím s tím, aby studentka Bc. Iveta Bittnerová v rámci své diplomové práce sledovala rozvoj uvědomování rýmů a vnímání rytmu jako části zjišťování u mého syna/dcery v termínu od 1. 2. do 27. 5. 2011.
2. Souhlasím – nesouhlasím se sběrem nezbytných údajů o mém synovi – dceři pro diplomovou práci, které budou zjišťovány orientačními testy.

Jméno a příjmení syna/dcery :

Datum narození :

Bydliště :

Podpis rodičů :

Případné dotazy Vám zodpovím na e-mailové adrese masarka@centrum.cz.

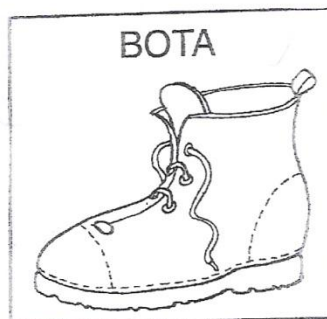
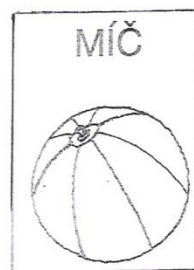
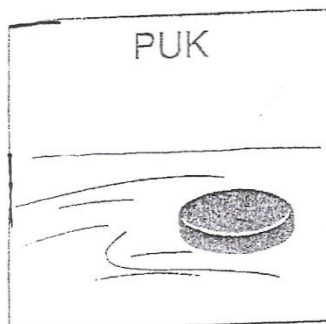
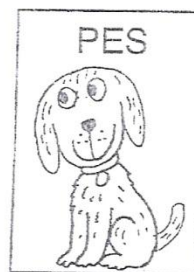
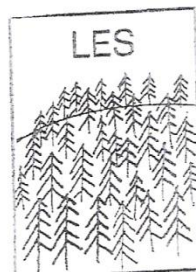
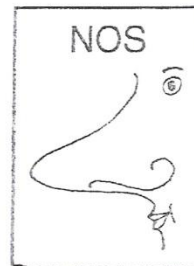
Vyplněný formulář a dotazník, prosím, vraťte v příložené obálce paní učitelce Vašeho dítěte do 14. 1. 2011.

Děkuji za spolupráci

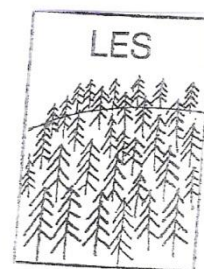
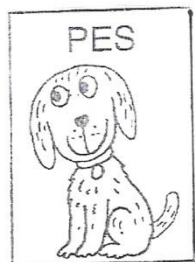
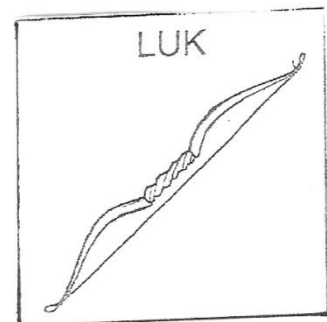
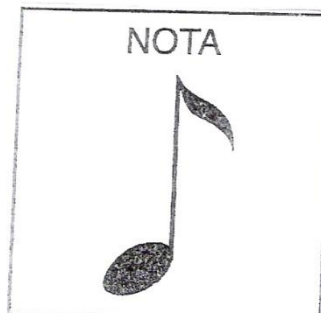
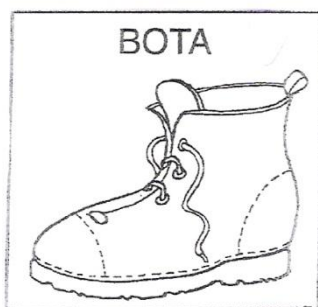
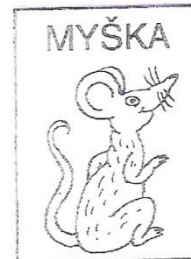
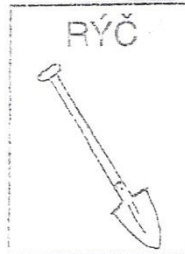
Bc. Iveta Bittnerová

Pořadové číslo	Nos/kos	Luk/puk	Míč/rýč	Nos/párek	Dárek/párek	Drak/mrak	Nota/bota	Les/louka	Noc/moc	Drak/bota
52.	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
53.	/	/	/	-	/	/	/	-	/	-
54.	/	/	/	-	-	/	/	-	-	-
55.	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
56.	/	/	/	-	-	/	-	-	/	-
57.	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
58.	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
59.	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
60.	/	/	/	/	/	/	/	-	/	/
61.	/	/	/	-	-	/	/	-	/	-
62.	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
63.	/	/	/	-	/	/	/	-	/	/
64.	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
65.	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
66.	/	/	/	/	/	/	/	-	-	/

Příloha č. 3 Závčik - vlastní pokus s obrázky - čtyři dvojice obrázků, jeden se nerýmuje (Bednářová, 2008).

Příloha č. 4 Závnik – vlastní pokus s obrázky - čtyři řady po třech obrázcích – výběr - co se rýmuje (Bednářová, 2008).

Příloha č. 5 Zápisk zácviiku - vlastní pokus s obrázky, vyhledávání rýmů zrakovou cestou.

Pořadové číslo	myška – liška - rýč	drak – mrak - pes	nota – bota - luk	les – pes - dárek	Počet chyb
1.	/	/	/	/	0
2.	/	/	/	/	0
3.	-	/	-	-	3
4.	/	/	-	/	1
5.	/	/	/	-	1
6.	/	/	/	/	0
7.	/	/	/	/	0
8.	/	/	-	-	2
9.	/	/	/	/	0
10.	/	/	-	-	2
11.	/	/	/	/	0
12.	/	/	/	/	0
13.	/	/	-	/	1
14.	/	/	-	-	2
15.	/	/	-	-	2
16.	/	/	-	/	1
17.	/	/	/	/	0
18.	/	/	/	/	0
19.	/	/	/	/	0
20.	/	/	-	-	2
21.	/	/	-	-	2
22.	/	/	/	/	0
23.	/	/	/	/	0
24.	/	/	/	/	0

Pořadové číslo	myška – liška - rýč	drak – mrak - pes	nota – bota - luk	les – pes - dárek	Počet chyb
25.	/	/	/	/	0
26.	-	/	/	-	2
27.	/	/	-	/	1
28.	-	/	/	-	2
29.	/	/	/	/	0
30.	/	/	/	/	0
31.	/	/	-	-	2
32.	/	/	/	/	0
33.	/	/	-	/	1
34.	/	/	/	/	0
35.	/	/	/	/	0
36.	/	/	/	/	0
37.	/	-	-	-	3
38.	/	/	/	/	0
39.	/	/	/	/	0
40.	/	/	/	/	0
41.	/	/	/	/	0
42.	/	/	-	/	1
43.	/	/	/	/	0
44.	/	/	/	-	1
45.	/	/	/	/	0
46.	/	/	/	/	0
47.	/	/	/	-	1
48.	/	/	-	-	2
49.	/	/	/	/	0
50.	/	/	/	/	0
51.	/	/	/	/	0

Pořadové číslo	myška – liška - rýč	drak – mrak - pes	nota – bota - luk	les – pes - dárek	Počet chyb
52.	/	/	/	/	0
53.	/	/	-	-	2
54.	-	/	/	/	1
55.	/	/	/	/	0
56.	/	/	-	-	2
57.	/	/	/	/	0
58.	/	/	/	/	0
59.	/	/	/	/	0
60.	/	/	/	/	0
61.	/	/	-	/	1
62.	/	/	/	/	0
63.	/	/	-	/	1
64.	/	/	/	/	0
65.	/	/	/	/	0
66.	/	/	-	/	1
Počet chyb (celkově)	4	1	21	17	Σ43

Příloha č. 6 Vlastní zkouška s obrázky – pět dvojic s obrázky - vyhledávání rýmů (Bednářová, 2008).

Příloha č. 7 Vlastní zkouška s obrázky.

Pořadové číslo	Nota/bota		Myška/liška		Drak/mrak		Pes/les		Luk/puk		Počet chyb (jednotlivci)
	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	
1.	/		/		/		/		/		0
2.	/		/		/		/		/		0
3.		/	/		/		/		/		1
4.	/		/		/		/		/		0
5.	/		/		/		/			/	1
6.	/		/		/		/		/		0
7.	/		/		/		/		/		0
8.	/		/		/		/		/		0
9.	/		/		/		/		/		0
10.		/	/		/			/	/		2
11.	/		/		/		/		/		0
12.	/		/		/		/		/		0
13.	/		/		/		/		/		0
14.		/	/		/		/		/		1
15.	/		/		/		/		/		1
16.	/		/		/		/		/		0
17.	/		/		/		/		/		0
18.	/		/		/		/		/		0
19.	/		/		/		/		/		0
20.		/	/		/		/			/	2
21.	/		/		/		/			/	1
22.	/		/		/		/		/		0
23.	/		/		/		/		/		0
24.	/		/		/		/		/		0
25.	/		/		/		/		/		0

Pořadové číslo	Nota/bota		Myška/liška		Drak/mrak		Pes/les		Luk/puk		Počet chyb (jednotlivci)
	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	
51.	/		/		/		/		/		0
52.	/		/		/		/			/	1
53.		/	/		/		/		/		1
54.	/		/		/		/		/		0
55.	/		/		/		/		/		0
56.		/	/		/		/		/		1
57.	/		/		/		/		/		0
58.	/		/		/		/		/		0
59.	/		/		/		/		/		0
60.	/		/		/		/		/		0
61.	/		/		/		/		/		0
62.	/		/		/		/		/		0
63.	/		/		/		/		/		0
64.	/		/		/		/		/		0
65.	/		/		/		/		/		0
66.	/		/		/		/		/		0
Počet chyb		9		0		0		3		6	Σ18

	● ● ●		- ● ●		● ● ● -		- ● ● -		- - - -		
	pokusy		pokusy		pokusy		pokusy		pokusy		
	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	
22.	/		/		/		-	/	/		1
23.	/		/		/		/		/		0
24.	/		/		/		/		/		0
25.	/		-	/	-	/	/		/		2
26.	/		/		-	/	/		/		1
27.	/		-	/	-	/	-	/	/		3
28.	/		-	/	-	/	-	-	/		4
29.	/		/		/		/		/		0
30.	/		/		/		/		/		0
31.	/		-	/	/		-	/	/		2
32.	/		/		/		/		/		0
33.	/		/		/		/		/		0
34.	/		/		/		/		/		0
35.	/		-	/	/		-	/	/		2
36.	/		/		/		/		/		0
37.	-	/	-	-	-	/	-	-	-	/	7
38.	/		/		/		/		/		0
39.	/		/		/		/		/		0
40.	/		/		/		-	/	/		1
41.	/		/		/		/		/		0
42.	/		/		/		/		/		0
43.	/		/		/		/		/		0
44.	/		/		/		-	/	/		1
45.	/		/		/		/		/		0
46.	/		/		/		/		/		0

	● ● ●		— ● ●		● ● ● —		— ● ● —		— — —		
	pokusy		pokusy		pokusy		pokusy		pokusy		
	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	
47.	/		/		/		/		/		0
48.	/		-	/	/		/		/		1
49.	/		/		/		/		/		0
50.	/		/		/		/		/		0
51.	/		/		/		/		/		0
52.	/		/		/		/		/		0
53.	/		/		-	/	-	/	/		2
54.	/		-	/	/		-	-	/		3
55.	/		/		/		/		/		0
56.	/		/		-	/	/		/		1
57.	/		/		/		/		/		0
58.	/		/		/		/		/		0
59.	/		/		/		/		/		0
60.	/		-	/	/		-	/	/		2
61.	/		/		/		-	/	/		1
62.	/		/		/		/		/		0
63.	/		/		/		/		/		0
64.	/		/		/		-	/	/		1
65.	/		/		/		/		/		0
66.	/		/		/		-	/	/		1
Pokusy	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	
Počet chyb	1		12	1	11		17	3	1		Σ46

Příloha č. 9 Zázpis vlastní zkoušky reprodukce rytmu pomocí bzučáku.

	●●●		—●		—●●		—●—		●—		●●●—		—●—		●●—		— — —		—●—		Počet chyb
	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	
1	/		/		/		/		/		/		/		/		/		/		0
2	/		/		/		/		/		/		/		/		/		/		0
3	/		/		/		/		/		/		/		/		-	/			1
4	/		/		/		/		/		/		/		/		/		/		0
5	/		/		/		/		/		/		/		/		/		/		0
6	/		/		/		/		/		/		/		/		/		/		0
7	/		/		/		/		/		/		/		/		/		/		0
8	/		/		/		/		/		/		/		/		/		/		0
9	/		/		/		/		/		/		/		/		/		/		0
10	/		/		/		-	/	/		/		/		/		/		/		1
11	/		/		/		/		/		/		/		/		/		/		0
12	/		/		/		/		/		/		/		/		/		/		0
13	/		/		/		/		/		/		/		/		-	/			1
14	/		/		/		-	/	/		/		/		/		-	/			2
15	/		/		/		/		/		/		/		/		/		/		0
16	/		/		/		/		/		/		/		/		/		/		0
17	/		/		/		/		/		/		/		/		/		/		0
18	/		/		/		/		/		/		/		/		/		/		0
19	/		/		/		/		/		/		/		/		-	/			1
20	/		/		/		/		/		/		/		/		/		/		0
21	/		/		/		/		/		/		/		/		/		/		0
22	/		/		/		/		/		-	/	/		/		/		/		1
23	/		/		/		/		/		/		/		/		/		/		0
24	/		/		/		-	/	/		/		/		/		-	/			2

	●●●		—●		—●●		—●●●		●—		●●●—		—●—		●●—		— — —		—●●—		
	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	
51	/		/		/		/		/		/		/		/		/		/		0
52	/		/		/		-	/	/		/		/		/		/		/		1
53	/		/		/		-	/	/		/		-	/	/		/		-	/	3
54	/		/		/		/		/		/		/		/		/		-	/	1
55	/		/		/		/		/		/		/		/		/		/		0
56	/		/		/		/		/		/		-	/	/		/		/		1
57	/		/		/		/		/		/		/		/		/		/		0
58	/		/		/		/		/		/		/		/		/		/		0
59	/		/		/		/		/		/		/		/		/		/		0
60	/		/		/		-	/	/		/		/		/		/		-	/	2
61	/		/		/		/		/		/		/		/		/		/		0
62	/		/		/		/		/		/		/		/		/		/		0
63	/		/		/		/		/		/		/		/		/		/		0
64	/		/		/		/		/		/		/		/		/		/		0
65	/		/		/		/		/		/		/		/		/		/		0
66	/		/		/		-	/	/		/		/		/		/		/		1
	0		0		2		12	1	0		2		3		1		0		12	1	Σ34

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Iveta Bittnerová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Renata Mlčáková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2012

Název práce:	Fonologické uvědomění u dětí předškolního věku.
Název v angličtině:	Phonological awereness in preschool children.
Anotace práce:	Diplomová práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. První část se zabývá jazykovými rovinami, jednotlivými fonologickými procesy, sluchovou percepcí a fyziologickým vývojem sluchu a řeči. V této části jsou ještě prezentovány orientační zkoušky sluchové percepce a práce s rýmem a rytmickou reprodukcí. Praktická část je zaměřena na výzkumné šetření a vyvození hypotéz prostřednictvím orientačních zkoušek sluchové percepce.
Klíčová slova:	Fonologické procesy, fonologické uvědomění, fonematické uvědomění, fonematický sluch, foném, sluchová percepce.
Anotace v angličtině:	The thesis is divided into part of the theoretical and practical. The first part deals with the linguistic planes, the various fonologickými processes, auditory percepceí and physiological development of hearing and speech. In this section are presented the benchmark tests of auditory perception and work with Lo and rhythmic reproductions. The practical part is focused on the research of the investigation and to draw hypotheses through guidance tests hearing perception.
Klíčová slova v angličtině:	Phonological processes, phonological awareness, phonemic awareness, phonemic hearing, phoneme, auditory perception.
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1 Dotazník pro rodiče. Příloha č. 2 Seznam dětí – vyšetření zácviku sluchovou cestou. Příloha č. 3 Zácvik - vyhledávání rýmů. Příloha č. 4 Zácvik – vlastní pokus s obrázky. Příloha č. 5 Zápis zácviku vyhledávání rýmů zrakovou cestou. Příloha č. 6 Vlastní zkouška s obrázky. Příloha č. 7 Zápis vlastní zkoušky s obrázky. Příloha č. 8 Zápis zácviku rytmické reprodukce. Příloha č. 9 Zápis vlastní zkoušky reprodukce rytmu.
Rozsah práce:	78 stran
Jazyk práce:	Český jazyk

